

ప్రిడియరామము

కృతికర్త

మంగిపూడి శ్రీరామచ

సర్వస్వామ్యసంకలితము]

ద్వితీయప్రచురము

పాలకొండపాక్ష (విశాఖపట్టణము)

విజయరామము

కృతికర్త

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

సర్వస్వామ్యసంకలనము]

[వల డ 0—12—0

తప్పవ్వల పట్టిక.

—అక్షరము—

సంఖ్య	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
3	28	అనుగనాయకు	అనుపతిచేతః జ
		చేజిక్కిరింటిననుము	క్కిరినింటిననుము
14	8	దానిల్లాలి	దానిల్లాలి
	16	స్థాని	స్థాని
17	9	మిత్ర	మిత్ర
18	28	దుట్టు?	దెట్టు?
20	16	యూదేశ	యూదేశ
31	15	ద్వయ	ద్వయ
33	27	మామణాని	మామణాదిని
38	8	దరశస్య	దర్శన
39	7	యానంద!	యానంద
40	10	భీమా!	భీమా!
41	1	దిద్దిర	దిద్దిరి
	3	త్వయ	ద్వయ
	17	నూరము	మార్గము
43	7	సశక్య	సశక్య
	23	జిత్తిర	జిత్తిర
	16	లోకోప	లోకాప
62	20	మొక్కటిచెలరేగి	శాబకమందిరి
73	3	రామ	సీత
	4	దుధ్య	దశ్య
75	12	వ్యసనవే!	వ్యసనవే!
76	8	పావడు	పాడెవడు
	9	పూ	పూ
	11	పౌదుల	పౌదుల
	8	యాంరి	యాంబర

తొలి పలుకు

పాఠకులారా!

నేనురచించిన నాటకములలోను, మాతాశ్వాసమున వెలువడిన నాటకములలోను గూడ నీ “విజయరాములు” రెండవది, దీనిని నువ్వారు రెండు సంవత్సరములక్రిందట శ్రీకారదామన్వోషణోదిన సంగీత నాటకసభవారు కోరుట చేపాగిరితిని. వారుతొలుత గంటాం జల్లా టెక్కలి గామములో ప్రదర్శించిరి. ఆచ్చట నామిత్రులు కొందరు దీనిని నచ్చొత్తించుట మంచిదని నుడువుటచే నిశ్చయము నుద్వేషింపి మాతాశ్వాసమున స్వీతియప్రచురముగానందించి గుర్రహాని పారీమిలగు మాచనుపయలు తప్పలను ముప్పింపఁ బాఠకులు.

ఇట్లు

కృతిః క్త,

ముంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి.

ఈనాటకమనందు వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

1 రామణుడు—	కథానాయకుడు
2 లక్ష్మణుడు—	రామని తమ్ముడు
3 సుగ్రీవుడు—	కొన్నింధాధిపతి
4 హనుమంతుడు—	సుగ్రీవుని మంత్రి
5 అంగదుడు—	సుగ్రీవుని యన్నకొడుకు
6 సుషేణుడు—	హను భివగ్వరుడు
7 రావణుడు—	లుకాధిపతి
8 కుంభకర్ణుడు	రావణుని తమ్ములు
9 విభీషణుడు }	
10 ఇంద్రబిల్లి—	రావణుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు
11 పశ్చిమాసురుడు—	రావణుని మంత్రి
12 కాలకేయి—	రావణుని మంత్రి
13 లంబకీశ్వరుడు	కాలకేయి శిష్యులు
14 ధూమ్రాశ్వజుడు	
15 విమలకామియుడు	
16 అగ్నిదేవుడు	

స్త్రీలు

1 సీత—	రాముని భార్య (కథానాయిక)
2 మందోదరి—	రావణుని భార్య
3 సులోచన—	ఇంద్రబిల్లి భార్య
4 భాస్కరకూచి	గంధర్వస్త్రీ

ఇతర నింకొక గొడవలు వారులు, రాక్షస స్త్రీలు సందర్భానుసారముగా వత్తురు.

N. B. మూలికత పూర్వకముగా అనుమతిని పొందనివారి నాటకమును ప్రదర్శింపరాదు. ము॥ శ్రీరామచంద్రాశాస్త్రి.

శ్రీరామచంద్ర.

విజయరామము.

(ప్రథమ రంగము—ఋశ్యమూక పర్వతసానువు)

[ప్రవేశము—శ్రీరాముడు]

శ్రీరా—(స్వగతము) సీతాన్వేషణమునకై యేగిన హనుమ దాదులింకను రాకుండ మనలుటకు హేతువెయ్యదియో ? దేని కానరామికిఁ జింతిలి యెందేని బలవన్మతము నొందిరా ?..... పాపనిర్భీతుడగు రక్షోనాయకుని భంగములకు సైవజాలక మృత్యుశరణ్యులుగా జానకిపాటుఁ గాంచి యోర్వక తడేకగతులైరా ?బహు మాయాతంత్ర కుశలియుగు సయ్యసురాధిపుని జాలకమ్ములఁబడి రానశక్యులైయుండిరా ?.....(ఆంతరంగిక దృష్టి నభినయించి) వారీవఱకు వచ్చుచునేయుందురు—అయో ! యేమి దౌర్భాగ్యమిది ? వీరి వారి కాకలకు వేచివేచి కర్తవ్యమును యోచింపకుంటినే ! ఇదియేటి బుద్ధిమాంద్యము నాకు !.....సతీమా తల్లికాపరమావధియైన జానకికి భర్తృత్వమువహించు పౌరుషమాయిది ! ఛీ ! ఛీ !—ఏమిది ? (అని యొక చాపతాల్పైఁ జదికిలఁబడి చింతించుచుండును.)

[ప్రవేశము—లక్ష్మణుడు—సుగ్రీవుఁడును దూరమున సుగ్రీ—లక్ష్మణార్యా !

అ! వె! మహిత శిక్షణ శ్రమాదక్షణములు, రూక్ష లలితములు, మహాత్ముల హృదయములు.

పట్టుగభీరమైన వారాసిగతులట్లు
గాలి రీతులెటుగ రాకయుండు.

చూచితివా ? గఘుకులసార్వభౌముని యేకాగ్రత !

(ముందునకు పరికిమింతురు)

లక్ష్మ—రామభద్రా ! యేకాంతవాసమున నిన్నుడించి చని
నండులకు కుమింపవేడెదను. నీకొక మేలువార్త నెఱింగింపవచ్చితిని.
యామ్యదిశనుండి హనుమదాదులు వచ్చులెఱంగు తోచుచున్నది.
చారణుడు మాకెఱింగించెను.

శ్రీరా—(సంభ్రమావేశమున) హనుమదాదుల ! వచ్చు
చుండిరా ? పరీ ! యేరీ ? యేమిభాగ్యము ! (అని నిలుచును)

సుగ్రీ—ఇప్పుడిప్పుడే చారముఖమున నివ్వార్త నెఱింగిన చారణు
నితో సంప్రదించియుంటిమి. మనము ధన్యాత్ములము.

లక్ష్మ—అన్నగారేలకో యపూర్వచింతావివశులై యుండినటుల
దోచుచున్నది.

శ్రీరా—తమ్ముడా ! అట్లెన్నడునులేదు. కర్తవ్యతామూఢుడ
నై, ప్రమత్తుడనై, యుంటిననిమాత్రం, మించుక వగచుచుంటి నంత
య. ప్రస్తుతమేమి ?

[ప్రవేశము—కృష్ణగమనమున—చారుడొకడు]

చాగు—భాగ్యము. భాగ్యము. మహాప్రభూ ! వచ్చిరి. వచ్చిరి.
హనుమదాదులు.

శ్రీరా—చిరంజీవీ ! విగతసామ్రాజ్యుడగు రాముడు నిన్ను
బహుమానించుట కశక్తుడు. మత్తుతజ్జలలు నైకొమ్మ (లక్ష్మణ
సుగ్రీవుల సుద్దేశించి) అర్చనత్తములు మీరుపోయి హనుమదాదుల
సబహుమానముగఁ గొనిరండు శీఘ్రమున.

(లక్ష్మణ, సుగ్రీవులు, చారుడు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీరా—మిత్రకార్యనిర్వహణదీక్షితుడగు మారు యేగినపుడ
యీకార్యము సానుకూలపడినది ! ఇదియే రామునకు : శరయారంభ
ము—ధన్యస్మి ! మారుతీ ! ధన్యస్మి ! (అని లక్ష్మణ సుగ్రీవుల

శేఖారేగొని ప్రవేశించు హనుమంతుని గొంగుళించుకొని యా నంద పారవశ్యమును నటించును) నిర్భాగ్యుడగు రామునివలన నందరెన్నెన్నియిక్కట్టులఁ బడవలసివచ్చెనో! మారుతీ నీకుఁగుళలమే?

హను—శ్రీరామపరిపాలితమగు ధాతృతలమున సంకటపడువాఁడెవఁడు? మహాదేవి సందర్శనభాగ్యమునఁ గృతార్థుడనైతి. (అని చూడారత్నమును దీసియిచ్చును.)

శ్రీరా—మారుతీ! నీఋణము నెట్లీగఁగలనో తెలియరాకున్నది? దేవి కుళలియా?

హను—ధర్మబలావస్థితులకుఁ గుళలముగాకేమి? ఎన్నింటి కుడురునైనఁ గదల్పనగునుగాని ధర్మమూలమును బెకలింపఁగాదు.

శ్రీరా—(చూడారత్నమును నేత్రముల నద్దకొని శాపములు రాలిచ్చును) మారుతీ! ఇప్పుడు నాకనులనుండి జారు బాష్పములలో దుఃఖానందము లిటుడియున్నవిజహమా! (అని దుఃఖించును. అందరు ను చింతావివశులై యుందురు.).....స్థైర్యోపేతులగు మీ టిటులఁ జింతింపఁ దగదు. మిక్కిలి భరంబగుకార్యము ముందుఁ దీర్పవలయు, మనకుఁ బ్రజుత్తత తగదు.

లక్ష్మ—(హనుమంతు నుద్దేశించి) మతిమంతా! హనుమంతా! దోహచరేశ్వరుడగు పంక్తికంఠుని రాకటతెఱంగు నెఱింగి వచ్చితివా?

సుగ్రీ—ప్రకృతిదుర్గలితుడగు రాక్షసేశ్వరుని మందలించెడివారొక్కరును లేరా?

శ్రీరా—భవదీయ తేజోతిరస్కృతుండగు రావణహతకునకు సత్పథము గోచరించునా?

హను—అప్పాపగతికది యెట్లుతోచను? శిరోమానికమును నాకిచ్చు సందర్శమున సమ్మహాదేవి “యార్యపుత్రునకుఁ”గాఁ బలికిన పలుకు లివి—

“గీ॥ తొలి యొనర్చిన దుష్కృతఫలమువలన
నసురనాయకు చేజిక్కిరింపి ననుము

పృథమాంకము.

యింక నైనను మనలక లంకజొచ్చి
యరుల బరిమార్చి నన్గావునుంటిననుము. ”

శ్రీరా—దయామయములగు మామెత్తవచనములు నాహృదయ మర్పములపలెనెమి యాయచుపట్లనుగూడ భేదించియుండనోవును. ధీయుతులగు మీకు నేను నొకి, చెప్పవలసిన దేమికిలదు ? కార్యము కష్టసాధ్యమగుటయు, వైరివర్గము మదోన్మత్తులగుటయు మీకు విదితమే. అయినను వారిరాకవిధము మనమెఱుంగవలయు. కార్యాలోచనాంతరమున యువరాజగు యంగదుని లంకాధిపతికడకుఁ బంప నేర్పవలెను. మిత్రమా ! సుగ్రీవా ! లక్ష్మణునమేతుడవై యంగదునికడ కేగి యీ యుదంతము నెఱింగింపుము.

(సుగ్రీవుడు నిష్క్రమించును.)

మిత్రమా ! మాగుఱి ! ప్రప్రథమమున మనము సమద్రోత్తిరణ మొనర్చి లంకారాజ్యమునఁ బ్రవేశింపవలెను. వలయు సాధనము లొనగూర్చ నేర్పఱుపుము. నేను నివృత్త నిష్కమన రించెదను.

హను—మహాభాగ్యులు.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరా—హా దేవీ ! పై పరావరికలేని నన్ను నిండించుట యభావ్యమని తలచి మొఱటి కూర్చవైతిని? కాలసూచనమొనర్చియుంటి ననియ్యెను దూషించి తెగనాడక యెరివటి ఘోర మొనర్చితిని? నింద్యుని నిందింపక నాస్థానిగదా ప్రేరేపకునిగ నెఱుఁగుటకుఁ బాఠా తమమగు శిక్షకలదా !.... అహా ! యుత్తమసాధ్య ! నీవే సార్థకజన్మవు. శ్రీపురుషప్రకృతి తారతమ్యములు నిర్దేశించుటలో శ్రీలే యున్నతస్థానము నలంకరింపగలరను నిశ్చయమును ధృవపఱచుటకుఁ గారణభూతురాలవు నీవే.

(శిరోరత్నమునుద్దేశించి) హా చూడారత్నమా ! ఆనాడు పనీవిహార వీధికల సంచరించునపు డామె శిరసున నధిపసింది, నించిన హర్షోత్కర్షము నేడు దుఃఖితీక్ష్ణతగ మార్చెదవే ! నీకేటి కరుణా

శూన్యత ! నీయేలికయెడ నిక జాడ్యభావము జహింపును లెమ్మని.
అ! “ నీవెనువెంటనేవచ్చెద ” నని మారుతినంటి తడవాయెనే !
అన్నా ! నారాకకతఁ డెదురుచూచుచుండునే ?

(నిష్క్రమించును)

ద్వితీయరంగము:—లంకాద్వీపము. రాజమందిర
మున నొకయాలోచనాగారము.

[ప్రవేశము: రావణుడు.]

రావ— (స్వగతము) హా ! నకలలోక విఖ్యాత సౌందర్యలక్ష్మీ
నముపేతా ! జన్మపరిపూతా ! భూజాత ! సీతా ! ఇంకను నీకేల నీ దీ
నునిశ్చై గరుడరాదు ? ఎంతబతిమాలి బహుమానించిన నియ్యకొన
కుండువే ! దైన్యవ్యక్తిమై నీ నిష్కళంకప్రేమ యాదించితిని—
అదుగులవ్రాలి—ప్రార్థించితిని—నా జీవనర్వస్వమును ధారవోసి
తిని—నాప్రేమాస్వరూపము నీవెఱుంగనిదికాదే !ఇది
బాహ్యవ్యామోహితులు పచరించు కల్లగ దు. భావేతరదోషదూషి
తమునుగాదు. సర్వసాధారిణుఁ గాదు, ఒకనాటి యుద్రేకమును
గాదు—ఈ నాచు నిర్వాజమై, నిష్కళంకమై, నిస్తులమై, నిత్యమై
ప్రేమమును వీటిపుచ్చెదవే ? ...జానకీ ! జానకీ ! నీసహజగుణా
విమర్శనా చతురత్వమీ రావణసౌహృదునియెడల నేలవర్తింపరాదు ?
హా ! రామవీర ! తిల్లోకివిజయుఁడ నగు నాకు నీవృద్ధయము
దుగ్భేద్యప్రసంగమే ? మహాహరిణీ ! జతోస్త్రి—జతోస్త్రి—ఓ ! య
మాయకప్రముగుడా ! నిన్ను జఁచిడికొన్న సౌఖ్యము నన్నిగెలనే !
హా ! కోమలీ ! నీకరుణాంతమే నాఽవితాంతమింక !

[ప్రవేశము—ఇంద్రజిత్తు]

ఇంద్ర—నాయనగారాలోచనా తత్పరులై యుండినట్లులఁదోచె
డిని ! అసమయమా ? (అని ఆలోచించుచుండును.)

రావ—(చూచి) వత్సా ! ఏహస్తాదులెక్కడ ?

ఇంద్ర—నాయనగారి పట్టుఖంబునకు రానుండిగి.

రావ—కుమారా ! నీమొగము వికాసహీనమై యున్నదేల ?

ఇంద్ర—అపూర్వమేమియును లేదు. భావ్యరిష్టసూచకమై మొన్నదోచిన గోశచిచ్ఛు డుష్టభావమునాయనగారుమఱచియొండరు

రావ—చిరంజీవి ! ఏమది ?

ఇంద్ర—హనుమన్నామ మర్కటఁడొకడొనర్చిన శురుశరాని మహాదురాగతము, మంత్రాలోచనములం దేమరచానియంశము, పెద్దలుపేక్షింపరానిది.

రావ—కుమారా ! నీకర్తవ్యాంశమేమి ?

ఇంద్ర—గీ!నిత్యలక్ష్మీనివాసమై నెగడులంకఁ

బూజ్య నకలంక ససిమాపి బూడ్చెపాతా

నర్పినాఁ డక్కటకటా వినాశమేము ?

అట్టివాని నుపేక్షింప నగునె మనకు

వైరియెడ నుపేక్షాభావము వహింపఁదగదు.

పైని మహాపతాధి తడయక కర్తవ్యమొనర్పవలెను. పోవుచు, పోవుచు నాడుష్ట్రలాపి వచించు వెడబీరములు హృదయశల్యాయ మానములై వేధించుచున్నవి. మరియు నిన్నటినభలోఁ జననాన్నగారు మేరఁదప్పి వైరిపక్షమున వాదులాడినను సాభాగ్రత్యగరిమనో, గోత్రశీల హాశంకాఽమర్మితు లగుటచేతనో వారింపరైరి.

[ప్రవేశము—కుంభకర్ణుఁడును—ప్రహస్తుఁడును]

కుంభ—అన్నగారికభివాదములు.

ఇంద్ర—చిన్ననాన్నగారికి నమస్కారములు.

రావ—శుభమగుఁగాక ! (అని యాసీనుఁడగును, అందరును పీఠముల నధివసించుదురు)

ఇంద్ర—కర్తవ్యవిషయమై యింతదూరము వచించినందులకు మన్నింపవలెను. విషయము మీరెఱుంగనిదికాదు.

కుంభ—ఇంద్ర! జిత్కుమారా ! నీవిశదప్రవర్తనము స్తోఘాపా

తల్లిము. కర్తవ్యవిధారణమునకే మేమునువచ్చితిమి. కాలము మన కనుకూలముగఁ దోచుటలేదు శ్రీధాన్వీతులము గావలయు.

ప్రేమా—సదవత్కార్య విచారణీయములగు మీయన్నగారెఱుంగని యంశములులేవు.

రావ—మంత్రినత్తమా ! మిముబోటిపూజ్యులు మాకాదర్శకులు. మీపలుకులు మాకవశ్యాచరణీయములు. తమ్ముడా ! ఆచరణయోగ్యమగు నీయాదేశము విన్నవింపఁగోరెదను. కుమారా ! ప్రశంసార్హులగు నీవలుకుల కత్యవహితుఁడను.

కుంభ—అన్నగారు గోత్రకలహమును వాంఛింపవలెను. నిన్నటి శభలో విభీషణుజుఁ డాడినమాటల పరమార్థమును గ్రహింపవలెను

తల్లి—రాక్షసేశ్వరా ! పౌజ్యమును, పూజ్యమును, నగు లంకాసామ్రాజ్యము సాహజబాదినుండి తప్పించెడి రక్షణకర్తవునీమే. మేమెల్లరము ననుచరవర్గములోనివారము.

ఇంద్ర—అవే! గోత్రవైరమిప్పుడు గోరితిననఁయు

గోత్రవైరమెప్పుడుఁ గూడదనుట "

భిన్నభావములగుఁ జిన్నగవిషయము

మణియుఁజెలఁగు గతిని మాన్యులార !.

గోత్రకలహమునకుఁ బురికొల్పుటయును, వారించుటయును, భిన్నవివరములు.

కుంభ—కుమారా ! యుద్దేశము వలదు. ప్రసన్నుడవగుము.

ప్రేమా—కన్యాయైవన విభీషణుడు మాక్ష్మదృష్టి యొచ్చినచేను.

ఇంద్ర—తాతా ! నేను చూపునది యుద్దేశమును గాదు, యుత్సాహమును గాదు. వైరులు మనయెడల దుష్కృతి నొనర్చిరి. మనమిట్లుండరాధ నిష్కృతి నొనర్పవలెను.

కుంభ—కుమారా ! మనమును సాపరాధులమే !

ఇంద్ర—(తీండినుద్దేశించి) నాన్నగారూ ! భువనైక వీరులగు మీర బేలఁగము వహించియుండుటపాడికాదు. తమశాసనమును రతికృమణీయముఁ జెల్ల శిరసావహనీయము.

రావ—మతిమతులారా ! గతముమఱచి ప్రకృతముననుసరింపుడు. నిన్నటి సభావృత్తాంతముఁ గను శోచనీయము, విచారచారగుల గు రాజనీతిజ్ఞులవలె మనవిధిమఁడు తర్తింపడాడెను. ఏమగుకో యనుకించ నను బాధింపుచున్నయది

ఇంద్ర—అమ్మ! నైరికోటికంటె వారలదనమోలఁ

బాగడుచుండు వాడె మిగులవైరి

ప్రాణమలను దీము బాణంబుకంటెరు

తెగని కత్తి తోర మిగులబాధ ”

వైరిపాక్షికులును, పరగునికి న, పాత్రులును నగు శత్రు వర్గము ప్రధమతః పరిష్కరణీయము.

కుంభ—అర్భకా ! నీవిష మమున విభీషణుఁడు దూష్కుడని జేలుచున్నది.

ఇంద్ర—నిశ్చయమిదియే !

[ప్రవేశము—విభీషణుఁడు,]

విభీ—(స్వగతము) సుహృదోపహతమతులై యన్నగారైన శంస్కరింపఁబడవలెను—జగన్మండలైక చండశాసనుఁడగు రాక్షసేశ్వరుని కరవాలముననై నఁ జూపలెను.—లోకోత్తర చరితుడైన శ్రీరామపాదాశ్రితుఁడైనఁ గావలయును—కాని యొక నిమిషమైన దాహతాదు. అవ్యవస్థితులగు నన్నిగారు నిన్న బరిష్కృత్యముండుకొని లేచి వెడలెడి యవగణము సభాహృదయము గలంబక మానదు (చూచి) ప్రధానామూల్య పుత్రస్మృతులగు చిన్నన్నగారు రాక్షసేశ్వరుని తోడకు, తత్పుత్రులతోడను, సంప్రేతించుచున్నటులఁ దోచెడిని. కాలముకూటమైనది. సమీపించెదనుగాక. (సమీపించి ప్రకాశముగ) రాక్షసేశ్వరా ! తమ్ముఁడు విభీషణుఁడభివాద మొనర్చుచున్నాఁడు.

రావ—తమ్ముడా ! సుఖంబుండుము.

విభీ—(అనీయై) గతదినమున దిక్కుచకముగ నేననినమాట లాలో గలతప్పలను తమింపవేడెదను.

రావ—తమ్ముడా ! నీ తప్పిదమేమియును లేదు. కార్యంతరమున సభాముఖముననుండి వెడలవలసివచ్చినందులకు నీవు నన్ను మన్నింపవలయును.

ఇంద్ర—ఏమేని ! ఈయభావవినయములు ! అభినయములు!! ఆంతరంగికములగు భావముల నీ సభాంతరమున డాచనక్కరలేదు. మోమివిశ్వాసము లెవ్వయో తేటతెల్లముగ వివరింపవచ్చును.

కుంభ—కుమారా ! పెద్దలు చర్చించెడి యంశములలో, చిన్నలు ముందంజనిడరాదు నీకేల నీతొందర ?

విభీ—ఆతనికిఁ దొందర కలుగనిమ్ము, కలుగకపోనిమ్ము నాకెంతే నియుగలదు. రాక్షసేశ్వరా! ఈయబలాట మాపుకొనఁజాలను. నను వినవలయును. జ్ఞానవయోజ్యేష్ఠుడవగు నీకు విన్నవింపఁజాలను. అయినను బెక్కు సారులు చెప్పియుంటిని. పరిపరిచుకువరాదు. ఇదియ కడసరియని తలంచెదను. నాయది వ్యాజస్తుతికాదు. దయాసత్య శౌచ సమన్వితుండును, శమదమాది గుణసంపన్నునియు, దిగంత విశ్రాంత యశస్సాదునియు, నగు శ్రీకామచంద్రుడు సాక్షి తుఁడుకాదు. భగవదంశనంభూతుడగు మహాత్ముడు, తపస్విధుఁడు, జీవన్ముక్తుఁడు. మఃశియు, నిజదారపరత్వశీలుఁడు, సత్యసంధుఁడుగు మహాసుభావుఁడు, అహింసాతత్పరుఁడును, అట్టిసచ్చీలునియొడల నెట్టి మహాపరాధ మొనర్చితివి ! మహావిజ్ఞానివయ్యును నిందియతాల్యమున వివేక దార్పల్యము నొందియున్నవాడవు. నీయట్టి జెట్టికన్నఁ డును జయము సేకూరనేరదు. పరమసాధ్వియెడలఁ బాపబుద్ధివహించి నవాడవు. తత్తేజోనిహతిధ్వంసము గాకమానవు. పశ్చాత్తప్తుఁడవై తరమెఱిగి మనఃబుగొనుము. మించిన కార్యముఁ జక్కఁబెట్ట వలను పడదు. విచారించుకొనుము.—

ఇంద్ర—(స్వగతము) బౌరారా ! ఏమేని ! అసంగతములు (ప) కాశముగ) ఓయీ ! స్వామివో ! పరగుణకథన పరాయణ ! తిన్ననోటికించిలేదు ? కొన్నియంటివిగాక. నవ్వి మూంకుండురా ?

ప్రహ—(జనాంతికముగఁ గుంభకర్ణునితో) సామ్య ! చూచి
తివా ! ఇంద్రజిత్తుమారుఁ డెటులఁగార్యముఁ బెడరేచుచుండెనో ?

కుంభ—ఆర్యా ! ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమి ?

రావ—విభీషణ ! మట్టుమీరి రట్టానరైనవేల ? నీయంత
యెఱుంగనివాడను గాను.

విభీ—అన్నా ! నీకవిజ్ఞతారోపణ మొనర్చువాడను గాను.
ఎఱిగియెఱిగి యొనర్చిన యకార్యమునకు వగపోయుమని ప్రార్థిం
చుచుంటిని.

రావ—(స్వగతము) వగపోతలు ! (ప్రకాశ) తమ్ముడా!
నీయభ్యుపవత్తికి మహానందము. అందునకు సర్వదాయవహితుడను.

విభీ—అవరజుడైన యపచారమున కన్నగారుక్షమింపవలయును.

ఇంద్ర—(స్వగతము) ఉపశమించుటయు ! క్షమించుటయు !!

రావ—నీటిని నెఱుంగనివాడనుగాను. ఈయపగోపనములేల ?

విభీ—(అర్థోక్తిలో) జగచ్చుత్తుడవగు నీకెఱుంగరానిదియుండ
నేరదు. నాశిశ్మితము సర్వజగద్విదితము. మత్స్యార్థనాథీనమాన
సుండవై చేతులారనొనర్చినయథుమునకు పశ్చాత్తప్త హృదయుండ
వైన నయ్యెదవుగాక.—

ఇంద్ర—(అర్థోక్తిలో) కాకున్న !

రావ—అదియ సంభాష్యము

విభీ—అట్టుగాదేని నివియ నాకడసారిమాటలు

ఇంద్ర—(స్వగతము) నీకీదియ కడసారియట్లున్నది !

విభీ—నేను నీకీకఁగొలువొనర్పఁజాలను

ఇంద్ర—(స్వగతము) ఓరీ ! దౌర్భాగ్యుడా ! మమ్ముమానె
దవనుట కింత శాఖాచంక్రమణమేల ?

విభీ—రాజదోహుడని దండించి ఖండించెదవుగాక !

రావ—(నిదానముగఁ దలనూచును.)

విభీ—బాహుబల బుద్ధిబలవై భవములఁ దలమిన్నవు. తరతమ
భావము నెఱుంగనివాడవుగావు. మహార్ణవగంభీరుఁడును, కరుణో

జారుడయ్యను, దండవిభాయకత్వమున సనివృత్తధీరుడునగు శ్రీరాముని నీవెఱుగవనజాలను. అన్యహామహాని బలవరాక్రమనమ్మదియు, సహాయసంపన్నతయు, మీకెల్లరకును వ్యక్తపడియే యున్నది. రామపరాక్రమ మెన్నుట తపనుఁడు తీక్ష్ణకరుఁడనుటయే ! మహాశేషో నిశ్చివై, సకలదిగ్విజయమొనర్చిన పరాక్రమశాలివై, హేయమార్గము బట్టితివి. అవాచ్యము లొనరించుచుంటివి. నీకిదిమేరకాదు ప్రపంచప్రవృత్తులు ధర్మాధారములగుటయు, భూతంబులు కర్మానుయాయంబులగుటయు, నీవెఱిగినదియే. నీకు నేనెఱిగించుపాటి వాడనుగాను. నీతియును, పాపభీతియును గలిగివర్తింపుము. నీవ్యతిక్రమము నిన్నుఁగడ దేర్పజాలదు. పొడతెంచునిమిత్తములు నీవువిని, కని యుండువు. రామక్షి తీర్వకుఁడేతెంచిన వార్త వినియుండిననీవిట్లు చెలఁగజాలవు. నీదినములు పరిమితములు. నీవొనర్చిన మహాఘోరము నిన్ని కఁగట్టి మనుషకమానదు. తఱి నెఱిగి మసలుకొనుము. మించినకార్యము కృష్ణురింపరాదు. జాగుసేయక రామపాదాశ్రితుఁడవై శరణువేడుకొనుము. రాముఁడే పరశేశ్వరుఁడు.

రావ—(కత్తిఁదూసి ఝళిపించుచు కోపమునలేచి)

గీ॥ కొవ్వ నోటికివచ్చిన కూతలీవు

కూయుచున్నావు నామోలఁ గొంకులేక

చీలికలుగాగ నీనాల్కఁ జీల్చివేతుఁ

దుచ్చ ! యిక నైన శీఘ్రమే తొలఁగవేని

హీనప్రజ్ఞుఁడవగు నీకైననయ్యెఁగాక రాముఁడేమి ! నాకుశరణ్యుఁడా ! ఏమిదురతికృమము ! కండకాసరము !!

విభీ—(ముకితహస్తుఁడై) రాజేంద్ర ! నాయవినయము పైపవలయును, నీవనినట్లు శ్రీరాముఁడు నాకు శరణ్యుఁడు సర్వలోకాభిగమ్యుఁడు సర్వశరణ్యుఁడు— సర్వసంతృప్తి.—

ప్రహ—(రావణునిచేతిగబ్బుకొనియుండి) రాక్షసేశ్వరా !

తామసమువలదు. గురుతెఱిగియుండుడు.

విభీ—మెంతిసత్తమా ! నీవేలవారిం చెడవు ? శ్రీరామపాదా

తుండనగు నన్ను రాజద్రోహిగా నెఱుంగనొప్పును వారింపకుము,
వారింపకుము,

ఇంద్ర—తాతా ! నీవేలవిచారించెదవు ! దండనాన్తుండనని
ద్రోహియై యొప్పుకొనియున్నవాడు,

కుంభ—నాయనా ! ఇంద్రజిత్తు ! నీకేల తొందరపాటు,

విభీ—శ్రీరామభగవానుని యెడ నామనమవుడె లగ్నమైనది,
జనకజా మనోహరునియును నామనము సంక్రమించినది. రామవిలీ
నుడను, రాజద్రోహిని, ముమ్మాటికిని రాజద్రోహిని. వలయునేని
నన్ను ఖండింపనిండు, కాదేని స్వైరవిహారమున శ్రీరామపాదాంతిక
ముక కేగుతాడను

రావ—(చేరిని విడలించుకొని కత్తినివిడిచి) ఓరోకి ! స్వామి
ద్రోహి ! త్రిజగజ్జేకీయమాన మహాప్రతాప సంపన్నులగురక్షో
విరులకీర్తి మాయంపఁబుట్టిన సీదైన్యంపుఁగొలుపు మాకేల ? పో
యి యారామాదులనే యాశ్రయించెదవుగాక. భీమవధంబునకుద్యో
గించినమత్స్యతాపదీధీతులకు కళంకము కలుగకుండుగాక

(అని కోపమున నిష్క్రమించును.)

విభీ—(కుంభకర్ణునుద్దేశించి) అన్నా ! విభ్రాతుశ్రీహేతునగు
నీవిభీషణానుజు సైరించి యాశీస్సులను గ్రహింపుము. నేనిదే రామ
సాన్నిధ్యమున కేగుచున్నాడను—తాతా ! ప్రహస్తా ? కాలకర్మా
నుగతములగుకార్యములకు జులింపవలదు. నీవును నమ్మచీవింపుము.

ప్రహ—పూజ్యులారా ! లోకైకవీరులగు మీరు మీమీస్వ
యంవ్యక్తిత్వములఁ గోలుపోవఁ జనదు. పాలస్త్వంశు కుభంబును
గాక—(కుంభకర్ణునుద్దేశించి) అర్యా ! న్యధర్మనిర్వహణ దీక్షితు
లకు లేకమాత్రమైనఁగించవలదు. ఇది శోచనీయమగుఅంశముగాదు.
మహాదాశీర్వైభవమున మనవిభీషణుడు వర్ధిల్లుగాక (విభీషణును
ద్దేశించి) నాయనా ! నీకుశుభము, నీమూలమున మనవంశ మధికో
న్నెలి విహించుగాక.

విభీ—మాన్యులారా ! నాకుశలవౌసంగుడు. (నిష్క్రమించును)

కుంభ—అయ్యవ్వుంతుడా ! నీకు మేలగుఁగాక ! మావృద్ధయములు సర్వదా నిన్ననువర్తించును. పోయిరమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

విభీ—(ముందునకుఁ బరికించి స్వగతము) ఆహా ! పులస్త్య వంశమా! హా! లంకామహారాజ్యలక్ష్మీ!! మీమీభావిపరిణామములెట్లు విరిధివిల్లెడునో! ఎంతమంద పృజ్ఞాడనయ్యును మీవిస్తృతయశోక్షయలయములతో అస్సన్నామముసంక్రమింపఁజేయఁజాలను. హీనదశనైన నోర్చెదఁగాక. నామూలమున మీకెట్టిహాస్యపక్షీర్వులు రాకుండుఁగాక—మీ దురంతవియోగమునైన భరించెదను. మీయత్నాలవకళంకము నీకన్నులఁజూడఁజాలను. నాయది నామృత్యులోపముగాని సాధనలోపమెంతయును గాదు. పరస్పరదూరీ కృశులమైన మనల దృఢపీమాను బంధములు వియోగమున మఱింత బలపడును గాక—ఈదీనునకు శిలవొసంగుఁడు—జగదారాధ్యుడనైన యోరామచంద్రా! కులద్రోహియని శిక్షింపకుము. భ్రాతృవంచకుడనని కలనైనఁదలఁపకుము—నెనెన్నిఁడును రాజద్రోహినిఁ గాజాలను. లోకోత్తిరచరితుడనగు నీకథామృతమువీనులారగోలి, మనసారఁదనివిగని, నిన్ననుసరించువాడ—నీయనుచునిగ నీనామసంస్మరణ మొనరించుకొనుభాగ్యము నాకొదనఁజేయుము. నీప్రాపున, స్వధర్మ నిర్వహణమొనర్చెదనుగాక (భయసంశయముల నభినయించుచు) ఏమి ! దోషాచరవశ నముత్పన్నుడనై తత్సహవాసమున కలుపితుడను. కరుణాప్రసన్నములగు నీచూడ్కులు నాపై పోనఁగింతువా?—(నిదానించి) యేలఁబ్రసరింపకుదువు. శీలసమ్మార్జన మొనరించుకొనినవాడను. శిరణాగతుడను. భక్తుడను, నన్నుఁ జేకొని యాదరింపకుండువా! ఛీ ! నాకేల నీభయసంశయములు ఈతర్కవిత్కములు ఈయప్రతిర్క్యవిచారములు ???—

సీ॥ దాశరథిపాదములె నామఁ దారకములు

రామచరణంబులే సుర రాజ్యపదవి

నీలవర్ణుని యంఘ్రు)లే నిలవనెలపు

జానకీపతి యడుగులే శరణుశరణు.

కాలయాపన మేల? నే నొక మహామాతయగు కైక సీదేవిఁడక్కఱి
ఈయందంతము నెఱిగించియూమెమహా) దాకీస్సును గొని యేగు
వాడను (నిష్క్రమించును.)

ప్రథమాంకము—తృతీయరంగము—దక్షిణానముద్వితీరము.

[ప్రవేశము—విభీషణుడు. అనుచరులు.]

సీ! అతిభయంకఁడైన యనుదులఁ బరిమార్చి

కౌశికు యాగంబు గాచినావు

చట్రాతిగానున్న జడదాయిల్లాలి

శాపమ్ముఁ బరఘాళిఁబాపినావు

తీండ్రిమాటనుగావఁ దరుణితో ననుజుతో

ఘోరకాననములఁ జేరినావు

ఖరదూషణాదుల ఖండించి మునిసంఘ

ముల సంతసంబునఁ బోచినావు

గీ! అన్నదరుమంగ బలమేది యున్న భాను

తనయునిం బట్టమును గట్టి మనిచినావు

ఇపుడు న్నావుమయ్యదో యినకులేశ.

రామ! రఘురామ! గుణధామ! ప్రణతనామ! !

మహాభాగ్యము! శ్రీరామసందర్శనమున ముక్తుఁడనైతిని. మిత్రు
లారా! రామసాన్నిధ్యము నొందుటకు నా మనమెంతయు నాతుర
పడుచున్నది. ఆతఁడే యుపేక్షించిన నేనీయర్థ వాంతరమునఁ జొచ్చి
స్వాణములు విడిచెదను. ఆహా! కామా! సకలజగదభినుతగుణ
ధామా !! సంతర్పితశ్రీతదనమనఃకామా . శరణు! శరణు!

(నిష్క్రమింతురు.)

[ప్రవేశము—సుగ్రీవాంగదహనుమంతులు, శీఘ్రమున]

సుగ్రీ—మిత్రమా! హనుమంత! ఇపుడిప్పుడే యిచటసంచ
రించు రాత్రీంపరరూపులు గూఢచారులేయని నీభావమా?

హను—అట్లుగాదోచెడిని.

అంగ—ఐసనింత నిర్భయముగ నంచరింతురా ?

హను—అదే వారు శ్రీరామ సమ్ముఖమున కేగుచున్నటులఁ దోచుచున్నది.

సుగ్రీ—ప్రమాదము ! ప్రమాదము !! అవస్మృతినుండిన, శ్రీరామున కెంతిహాని !

హను—(వాదించి) సైరింపుము ! సైరింపుము!! చారవర్గమును విధించుట యసంభవ్యమని రాక్షసచరణము. పైని వారు చారులని నిర్దేశింపవలెనుగదా ?

సుగ్రీ—ఓ నాను ! శురలవారి వనుసరింతమురమ్ము !

(నిష్క్రమింతురు.)

(తెర నెత్తఁగా సముద్రతీరమున సుఖాసీనుఁడగు తాముఁడును, దూరమున నిలిచిన లక్ష్మణుఁడును, ప్రవేశము)

శ్రీరా—దోషసంభరిణుఁడయ్యును, స్వచ్ఛదేవనప్రదాతయై, సులభతరణీయుఁడయ్యును జాప్యప్రతిబంధకుఁడైయున్న ఈసర్పిదాళు అనుభవ నిహీనులమగు మాబోజియుశకులకు రాజనీతినుపదేశింపున టులఁదోచెడిని. అహహా ! రాజోత్తంసమా ! నీకుఁగృతజ్ఞుఁడను. —

[ప్రవేశము—విభీషణులు]

విభీ—(స్వగతము) ధన్యోస్మి ! ధన్యోస్మి ! హృదయమా తొందరపడకుము. శంకాతంకములు వలదు.

[ప్రవేశము—సుగ్రీవహనుమంతులు మఱియొకప్రక్కనుండి]

సుగ్రీ—(హనుమంతున ద్దేశించి) అరుగో వచ్చియుండిరి దానవులె !

హను—నాసంశయములు నివృత్తియయ్యె దేవా ! ఇతఁడేవిభీషణుఁడు. ఈతనిరాకవిధముచూడ వైరిపక్షమున గోత్రకలహమేదేని సంభవించెనా యనితఁడెడిని.

సుగ్రీ—(నిదానించి నిట్టూర్పుబుచ్చి) ఆహా ! ప్రాప్తి ! ఆర్యవిభీషణునిపంఘాడ నా వలెనే సాభ్యాత్మభంగము వాటిల్లెనా ! ఇరువురుకును శ్రీరాముడే శరణ్యుఁడా ! (యోచించి)

రామభూపాలా ! సర్వసుగుణంబులందువలె సౌభాగ్యమునఁ గూడ నీవు మాకాసర్వభూతుఁడవు.

అత్త—(రాముని నమిపించి) రక్షోపీరుల మాయాతంత్రము లన్నియు నేటితో సంతరించుకాక ! రాజలంఘనులగు పురుషులరే గ్యులారా ! మీరనరు ! మీరాకకుఁ గతమయ్యది ? — సుగ్రీ వాంగద హనుజుంతులకు స్వాగతము !

విభీ—(స్వగతము) హేయముగు మాచరితమేమని వదింతును ! సుగ్రీ—మీరిట్లాలసించి వము శంకాన్వితులఁజేయక మీ యుదంతముల నెఱిగింపుడు.

విభీ—మహాసీయులారా ! రాక్షసేశ్వరుఁడును, పౌలస్త్యకులసం భూతుఁడునగు రావణుని కనిష్ఠపొదరుఁడను. విభీషణుఁడనువాఁడను. సాధుజనకంటకవర్తియు పాపనిర్భీతుఁడునగు నాతనిచే జటాయువ థంబును సీతాపహరణంబును గాంపఁబడియె. దుష్టరాక్షసస్త్రీవంశే స్థితయై యామె రావణాధీనమున బంధింపఁబడియున్నది. అమృత హేదేవిని రామార్పణమునేయుమని యనేకవిధంబుల సయభయంబుల నాతనికిబోధించి చెప్పితిని. మృత్యుప్రాప్తితుఁడగు నాదురతిక్రముఁ డు రోగికి వధ్యమువలెనున్న నా హితవాక్యములు సరకుగొనడయ్యె ను. అతనిచేసీచనేపరునికంటెహీనముగ నధఃకింపఁబడి, దారాపు త్రాడుల విడిచి రాఘవాశ్రియము నొందవచ్చినాఁడను. మహా త్ముఁడును, సర్వశరణ్యుఁడును, నగు రాఘవునకు విభీషాగమనము నెఱిగింపఁబ్రార్థించుచున్నాను. —

సుగ్రీ—(అర్థోక్తిలో) (కోపమున) రామనరేంద్రా ! నిశ్చయమి డి. వైరియొకఁడు మాటునపచ్చి మనముఱుగుఁజొచ్చెను. అదునైన కాకములసంహరించు ఘూకమాతెఱుగున సంహరింపఁగలవాఁడు అ రిందమా ! వడ్డునైర్వర్తనిధివగు సీరాజనీలేష్ట తకు లిరియగుదెంచె అ ప్రమత్తుఁడవై మెలఁగవలయుజుమా ! ఈరాక్షసులువీర్యసంపన్నులు, కామరూపులు, కడుమాయా వులు. వీల నెంతమాత్రమును నమ్మ దాదు. ఇది నీసభవైకవేద్యమే ? ఇతఁడు రక్షోధీశుఁడగు రావణ

ప్రేమితుడు గావలయును. మందీరాంతర్గతుడై, మిత్రభేదమున రుచి నొండె, విశ్వసించి మైమఱచిన జక్కాడనొండె; ఇది నానిశ్చయము, శత్రుదుష్ప్రాపితులమై, వనచరవీరులగు మనమిత్రులను నమకూర్చవలెను, జన్మతః రాక్షసుడై మనకుఁబ్రత్యక్షమైరియైన రాక్షసేశ్వరసకుఁ డమ్మగుఱ్ఱయైన యీతని నమ్మనెట్లుఁజనును ? రామభద్రా ! పరివారసమన్వితఁడై రావణానుజుడగు విభీషణుడు మీ శరణు జొరవచ్చినాడట ఏమియాజ్ఞ ?

శ్రీరా—శ్రేయఃకాములును, ధీవిచక్షుణులును నగు మీవంటి విబుధవరేణ్యులు మిత్రాకార్యాలోచనములం దువదేశించుట సమంజసము.

అంగ—సర్వజ్ఞుడవగు నీకు మేమువదేశించుపాటివారముకాము. అభిమానించి యడిగితివిగాన జెప్పచుంటిని. వైరివర్గమునుండి వచ్చిన నీతఁడుసంశయాస్పదుఁడు. ఎట్టకేలకుఁగాని విశ్వాసపాత్రుఁడుగాఁడు.

ఆ! వె! కుటిలుడెపుడు మిగుల గూఢముగానుండి

సమయమైన వేగ సహరించు

పట్టునండుఁబొంచి వచ్చుకీటకముల

పొట్టనిడెడు సాలె పురుగుపూలె.

రామభద్రా! సడనద్విచక్షణదక్షుడవగు నీకొరులెఱిగింపఁబడిగాదు. నీవు మమ్ముడుగుట మాయందలి గౌరవభావమున నేకానిమరియొందుకాదు. స్వరూపస్వభావములయందు లేశమాత్రమేనియుఁ గపటముగాన్సింపని యమ్మహనీయుని శంకించుట నీతికానేరదు. అంగదుఁడాడినటుల నిజస్వభాసమును గప్పిపుచ్చుట సాధ్యముకానేరదు. నిష్కళంకస్వభావుఁడు గాకుండేనేని యింతనిస్సంశయముగ రానోపడు. స్వవరతాతమ్యమెఱిగిన విజ్ఞానియగుటనే లోకవిద్రావణుడగు రావణునిఁ బరిత్యజించి, సాధుపరిత్రాణుడగు రామనరేంద్రుని శరణుజొచ్చినవాడు,

శ్రీరా—మారుతి ! నీమాటలయందలి సత్యమును నే గ్రహించితిని. విభీషణుడు విశ్వాసపాత్రుఁడనియె నామతము.

సుగ్రీ—రఘువీరా ! అజేటిమాట ? భ్రాతృవర్గమును పరిత్యజించిన వానిమనము స్వీకరింపఁదగునా ? నేఁడు వారిపైన తేవట మనల గావింపవచ్చును.

శ్రీరా—సంశయమునొందఁబనిలేదు. ధర్మానురక్తుఁడగుట దానవేశ్వరునితో నేకీభవింపక వచ్చియుండఁబోలును దైత్యేశ్వరుఁ డీతని సైపఁడయ్యెను.

అ॥ వె; భ్రాతృలోకమందు భరతునిబోలంగ
మిత్రవర్గమందు మీఱనిన్ను
ఆత్మజాతులందు నరయరాఘవులట్లు
ధరణిలేరులేరు తథ్యమిదియు.

సుగ్రీ—అయ్యో ! ఎంతయమాయకత్వము ! ఆదుష్టోరగప్రేషితుడై వచ్చియుండిన ?—నహజదుస్వభావులగు వీరల నమ్మజశదు. ఇతఁడు మనముండనుండనేని ముప్పవాటిల్లును. అనుచరులతో నితని వధించుట యుక్తము.

శ్రీరా—ఇతఁడు వంచకుండుకానిమ్ము, కాకపోనిమ్ము. మనకెట్టి హానియును రాఁజాలదు.

అదిగాక శత్రువుల పరిపాలనవిరుదాంకము మారఁ ఘుకులీనులకు రుచిరాభరణము. దుష్టుడైన నయ్యెగాక—మదాభిభూతుడైనను భయోద్రేమున పరణుబొచ్చిన వైరిని ప్రాణపణముననైన రక్షింపవలెను. ఎఱుకఁగలిగి యుట్లుచేయనినాఁడా దురితఫలము కట్టికుడువక మానదు. మీఁదుమిక్కిలి వధ్యుడైనఁ బుత్రులము హరించును. అభయమిచ్చుని పాపముఁజేసికలదు. అదియ యిహపరవినాశకరము. కాన నేనివ్వలమైన కభయమిచ్చుచున్నాను. ఇవ్వితమిఁజెయననే ? ఆ గాఢ నేర్వకుడైన రక్షింపఁబడగలఁడు. రఘుకులంబు నకు కళింకము పెంపగుటండుగాక. ? (విభీషనునివంకఁజూచి)

శ్రీరా—చ॥హాహుటలృప్తమైనను దశాశ్యుని సంగరమందు గూల్చి నీ కిరఙ్గుగనిత్తులంక దనుజేంద్ర ! ధరాదులు సాక్షిలిందుకున్ !

అక్ష—శరణితివలంబు భువిజాతనొసంగినతో నిడెటు?

శ్రీరా— — — నా

పురమునువానికిన్ని వనభూములనుండెద సంతసంబునకా.
లక్ష్మణానుజా ! ఇదే ! విభీషణునభిషేకించెదను నీ రంబులు
గొనితెమ్ము ।

లక్ష్మణ—(తోనికేగి జలపాత్రధారియై యరుదెంచును.)

శ్రీరా—సామ్యా ! విభీషణా ! (సుగ్రీవుడు విభీషణుని దోడ్పాటు
నితెచ్చి రామునియెదుటనిలుపగా విభీషణుడు రామునిపాదములపై
వ్రాలును. రాముడు విభీషణుని వైకెత్తి కొంగరించుకొనును.)
వత్సా ! నేనుండి నీవు మాకభిగమ్యుడవు, హితుడవు, బంధుడవు
నైతివిగాన నిన్ను మాతమ్ములతో నొకనిగా జూచుకొనియెదను.
(జలమునుగ్రహించి) ప్రాజ్యమును పూజ్యమును నగు లంకాసామ్యా
జ్వలప్రీతి నిన్నభిషేకిందితిని.

ఉ ! దానవరాజ ! నీవికను దారమనస్కులు పాండితీధనుల్,
దీనజనాశ్రయల్, తపనతేజులు, నచ్చరితాగ్ర గణ్యులౌ,
మానవనాథులట్లు జనమాన్యుడవై యసురాభిక్రొర్యమున్
బోనడగించి లంకగడు పూజ్యతనేలుము భ్యాతినెందగకా.

విభీ—కాకుత్స్థవంశాబ్ధిచంద్రా ! నీకు జయమగుగాక ! నేటినుం
డి పాలస్త్వ కాకుత్స్థవంశము లేకీకృతములై యన్యోన్యసఖ్యసంపత్తి
పలరుగాక.

శ్రీరా—వత్సా శుభము ! శుభము !

సుగ్రీ—రఘుకులపీఠులనోటనుండి యిట్టిభవ్యవాక్కులు వెడలుట
యేమాశ్చర్యము ! రాజశిఖామణి ! నాయాతర్యమున విభీషణు నెం
తమాత్రమును శంకింపలేదు. అతనిజాడలెల్ల నేగుర్తించియుంటిని.
మహాత్ముడగు విభీషణుడు మనకు సమ్మానార్హుడు. ఇక శుభము
గుగాక

(తెరదిగును)

తృతీయరంగము:— (లంకాద్వీపమున) రావణునికొలుపుకూటము.

[మంతులొసీనులై యుండగా ప్రహస్తుడుప్రవేశించుచు]

ప్రహ— (స్వగనము) నిశ్చలధైర్య మహిమాన్వితుండగు శై
లేశ్వరుడు మహాత్మభాషముననెన్నఁ దొల్లి గదల్చుబడకుండియు
విషయతొల్యగతుండగుటచే నికిముందు శ్మశ్రుదసీర్యమునకైన లో
గవలసివచ్చునేమోయను భీతి పొడముచున్నయది, మహాప్రవాహ
ముచేనైన భేదింపబడనోపని యమ్మహాచలము నేడెట్టిపిన్నపాయల
చేక్షయింపబడి లయించునో ? యని చిత్తము తత్తటబడు చున్న
యది. హా సౌభాగ్యలక్ష్మీ ! మాత్రేనియెడ విముఖతనొందితివా !
(మంత్రులను సమీపింప వారలు ప్రత్యుత్థానమొనర్తురు, అందరు
నాసీనులగుదురు.)

ప్రహ—మంత్రిసత్తిములారా ! స్వామికార్యనిర్వహణ తత్పరు
లగు మీకు నేజెప్పదగినదిలేదు. రక్షింపరుని మంత్రాంగమునకు తీరి
కలేని కాలమువచ్చినది,

1 వమంత్రి—మహామాణ్ణ ! శ్రద్ధాన్వితులము; ఏమియాజ్ఞ ?

2 వమంత్రి—సనివాగ్ధా ! నేడేమి ?

ప్రహ—తేడు మరయోదేశముల మన్నింపమికిందోడు దుర్విగ
క్తుడాయెను, ఆగతానాగతిముల గురుతేజుంగక యద్భవిష్కృతై
యున్నవాడు, నేటరేపటరావున్న మహాసంగ్రామమెట్లు తీరునోయ
ని సంశయాకులుండనైయున్నాను,

1 వమంత్రి—చారచక్షుడును, విచారదక్షుడునగు మనఃశీని
గొంచెపటతువేల ?

2 వమంత్రి—ధీశత్రుమా ! మీయంశమేమియో విస్తరింప
బొద్దింతును,

ప్రహ—క్రొత్తవిషయమేమియును గాదు,

[ప్రవేశము—దావారికుఁడొకఁడు,]

కావా—జయము జయము మహామంత్రిగారికి దైత్యస్వామి విచ్చేయుచుండెను.

(మంత్రిలూసనకు లనుండి తటాలున శేవగా సవరివారుడగు రావణుండును ఇంద్రజిత్తును ప్రవేశింతురు. అందరు నానీనులగుదురు)

రావ—మంత్రినత్త ములారా ! పదమృతంజయ విభీషణుడు రామూదులజేరెనని చారముఖమునవింటిని, కులదూషణుండగు నిట్టి సీచుని శ్లేశతవిడిచివుచ్చుటచే నామనసంతయు ఖేదిలచుచున్నది.

ప్రహ—రాజేంద్ర ! గతమునకెంతయు పగవపలదు. విభీషణుడు మనకెట్టిహానియు నొనర్పజాలడు.

ఇంద్ర—నాన్నగారు చనినవాని తెక్కగొనబనిలేదు. కుల వృద్ధులగు ప్రహస్తాదులును అతిమాత్రాపీరులగు కుంభకర్ణాదులును ౧౦ సీసనకెదురొండుగలుగుచే ?

రావ—కుమారా ! తెరివలనవారు మనకడకు వచ్చుటయు, మనవారలు వారతజేరుటయు ననురెంచును, మనకనర్థదాయకములు గానోవును. ఎదిరి గుట్టుమట్టులెఱుంగుట, కిట్టిరాకపోకలే ముఖ్యకారణములు.

ప్రవేశము—అంగదుడు (నిర్భయముగ దలనూచును.)

రావ—ఎవ్వడావచ్చినది ? ఎట్లారాగలిగెను ?

ప్రహ—ఓయీ ! నీవెవ్వడవు ?

అంగ—దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ దక్షుండగు శ్రీరామచంద్రుని దూతను. వాలితనయుండను అంగదనామధేయుండను.

రావ—ఏటికివచ్చుతివి ?

అంగ—శ్రీరామచంద్రుని సందేశమును దెలుపుటకు,

ఇంద్ర—ఏమది !

అంగ—అలింపుము.

“సీ॥ జలజసంభవ వలిశ సంభూతుండవు విశ్రాంత
వసునకువుత్పాద వస్తురపతివి

వేదవేదాంగ స ద్విద్యాధికుండ వత్సలఘ్న

తపోనిధి పతిబలుడవు

ఫాలలోచన పాద పంకజమకరంద

పానాభిరతుడవు జ్ఞాననిధివి

భారతీశ్వరలబ్ధవరవినిర్జితనిర్జ

రాధీశుడవుమహా హవచణుడవు

గీ! అయిన నీకిట్లు పరకాంతలందు కోర్కె

తగదు తొల్లింటి వారల దారినేగి

వారివలె సద్యశంబును వడసియుందు

నిందునుంగూడ సుఖముల నందుమయ్య. "

ఇంద్ర—వింటిరా ! రామనచనము. మేలు మేలు. ధైర్యముడిగె, దైన్యపరుడెంచె, వింటిరా స్తోత్రపాఠములు, ఆదియే శ్రీరామునిశౌర్యము. నేటికి తెల్లమైనది.

రావ—ఐనదా ! రామునిబంటుతనము బట్టుతనముగ మారినదా!

అంగ—ఓయీ ! ఇంక నువ్వును ఏలతత్తరపడెదవు.

* " మ॥ కడిమింబోరికి శూరతంగడగిరా ! కాదేనివై దేహినే

గడవదెచ్చితేడప్పుగావుమని లంకారాజ్య మొప్పించి వె

ల్వడిప్రాణంబులు గాచికొంచుదివిజుల్ సంతోషముంబొంద నె

య్యెడ కైసంజనుమా ! విభీషణుడురాజివ్వీటికి రావణా. !"

ఇంద్ర—ఏమి ! వానికండకావరము. అక్కడక్కడ దిక్కులేని రక్కసులయొక్కడంచిన మాతృముననే నిట్టవీగుచుండెగా ! మత్స్రతాపదీధతుల నెఱుంగడో ? వినడో ?

సీ! దేవతలనుగొట్టి దేవనాథునిబట్టి

వినువీధినీడ్చుట వినెనోలేదో ?

దిగ్దంతులనుగొట్టి దిక్పాలురనుబట్టి

భీతినొందించుట వినెనోలేదో ?

యాజులబడగొట్టి హవ్యంబులనుబట్టి

విడువక మెనవుట వినెనోలేదో ?

భాతీధవులగొట్టి తన్వంగులనుబట్టి
వేడుకనొందుట వినెనోలేదో ?

గీ॥ మూరుతినిబట్టి తోకను మంటఁబెట్టి
పీఠులందునఁ ద్రొప్పట వినెనోలేదో
వినియుమరచెనో మరచిన వేగనేగి
తెలుపుమాభీతి నొందక దెల్లముగను.

రావ—సకలదేవదానవ సంహారణ చణదోర్బలుడనగు నేను
ఒకయాటఁకుని సరకునేతునని తలంచితరా! ఏమిభాగింతి

సీ॥ వ్రక్కలుసేయనే దిక్కుంభికుంభముల్
గజగజలోడ జగంబులెల్ల

ఎగ మీటివినరనే తగకుల శైలముల్
యంభోధియంభస్సు లవనిమింగ

దిద్దిరంద్రొప్పనే త్రిభువనగోళముల్
ప్రాణిసంఘమ్ముచేట్పూటునొంద

బట్టి బంధింపనే పంచభూతింబుల
హరిహర బ్రహ్మ లాహయనంగ

గీ॥ మలచియరికట్టకుందు నే పౌశయకాల
ఫాలలోచనఫాలాగ్ని కీలలోకట

ఆత్మశక్త్యాక్రి మితభూనభోంతరాళు
ఘనబలోద్ధతు నన్నేమిఁగాదలంచె.

అంగ—రావణా! రావణా! రాముడు సామాన్యుడని తలంప
కుము. నీచీరములట నక్కఱకు రాజాలపు.

గీ॥ కార్త్యవీర్యార్జనుడఁగాదు కట్టివిడువ
వారిగాదుర తోకను బట్టివిడువ
జానకీవతి బాణము చంపకుండ

విడిచిపోవదు నామంట వినుము ! వినుము. !!

ఇంద్ర—లెండు, పట్టుడు, కట్టుడు, కొట్టుడు, వధింపుడు.

రావ—ఏమిరా కండకావరము ! లోకైకవీరులగు రక్షోవీరుల

సమక్షమున చపటమనుజులవ్రతాపమును జాటుచుంటివా ! (మంత్రిని? జూచి) ఓయీ చూచెదవేల ! వీనింబట్టి పథివుము.

ప్రవా—అరిగదమా ! దూతయగుట నిట్లువచించె దూతను వధిం చుట కుద్యోగింపకుడు.

రావ—అయినఁ దొల్లిఁటివానివలెనవమానపరచి పంశివేయుఁడు.
అంగ—సెహబాన్.

సీ॥ అర్జునుతోఁబోర నరిగివానికినోడి
యవమాన మొందితి వల్లనాఁడు

కైలాసగిరినెత్తఁ గడఁగి శంకరునిచే
నవమాన మొందితి వల్లనాఁడు

వాలిఁబట్టఁగనేఁగి వార్ధులలోఁగుఁగి
యవమాన మొందితి వల్లనాఁడు

పూబోండ్లపైకేఁగఁ బుర్రనినలిసెను
నవమాన మొందితి వల్లనాఁడు

గీ॥ ఇట్టియవమానముల నొందె యొక నైవ
లజ్జనొందగఁ బరుల బరాభవించు
ననెడితలవేల గలిగెనో యశురసేను
మదముచేవాని నన్నిటి వరచినావా?

రావ—మనలవలదు. పట్టివధింపుడు.

అంగ—ఓయీ ! వధించుటకు నన్నెవ్వనిఁ దలంచుచుంటివి?

గీ॥ నిన్నువాలంబు నంగట్టి సీరధులను
స్నానములు జేయుశంతకుఁ జావఁదిప్పి
దయనువిడిచిన వాలినందనుడనన్ను
శాదిసోరెకు వీరుఁడీ యిలఁగలాఁడె

ఇంద్ర—ఓరీ ! వదలుబోలా ! (మంత్రిలు పట్టుదురు)

అంగ—మాటలుపోటులుగావు (అనిరావణునితన్ని వెదలును.)

—గద్య— (తెరదిగును.)

ఇదిశ్రీమంగిపూడిభీమశాస్త్రితనూభవశ్రీరామచంద్రశాస్త్రిప్రణీతం
బహు విజయరామ నాటకమునందు ప్రథమాంకము.

* వి జ య రా మ ము . *

ద్వితీయాంకము.

పృథమరంగము—అశోకవనము.

[ప్రవేశము. రాక్షసాంగనలతో సీత]

మొదటిస్త్రీ—ఏమే! సీతు ప్రాణములయందాసలేదా? చెప్పెను
వారు ఏసాటివారుగారా? గాజ్యములేక—పర్ణశాలలో నుండి—
దుంపలదినుచు—కాలముగడువు జోగిపై నేటికేపీమ !

రెండవది—చూచితివా ! మందోదరీదేవి విభవముచు. అడుగు
లకు మడుగులొట్టు దాసీజనము—ఆపాదమస్తకముచు మణిమ
యాభరణములు—రాక్షసేశ్వరుని యాదరణము—అట్టిభాగ్యమున
కుముమ్మసుంగులు సీతు లభింపనుండ, వలదనుటకు నీవెంతనిర్భాగ్యు
రాలవే !

మూడవది—నిర్భాగ్యురాలని వేరుగనననేల? కావునచే అత్త
వారింట నడుగుబెట్టినతోడనే యుడవులదిగొమ్మరు ప్రిప్తి భర్తకుగ
లిక (సీతలో) ఏమే నంగనాచీ ! నీపట్టాదలవిడువవా ? ఇంకెక్కడి
రాక్షసుడు ? ఏమనియెదవు ?

మొదటిది—ఓమొర్రూ ! మొర్రుకు ! తాము! పలుకనేమే ? వల
దునుమీ ! చెడకుము. మారావణుని దేవివైసుఖంపుము.

సీత—అమ్మా ! నన్నిట్లెల నొవ్వనాడెవరు ? భక్షించిన నన్ను
క్కసారి భక్షింపుడు. రామా ! మేఘశ్యామా ! సుగుణాధామా
నీయర్థాంగినే! నీవేలోకమని—నీవేజీవమని—నన్నియున్న సీపదా
సినే; వచ్చికాపాడవా? వీరివారుణాలాపములు విశజాలకుంటిని, శర
ణాగతపరిపాలన బిరుదాంకితుడవే ! అర్హతాగ్రహరాయణుడవే !

అయ్యో ! ఒక్కయబలను రక్షించుట నీకుభారమా ? వలదనిపడు సీతోవచ్చితినిని కోపమా ? లేకనాపాపమా !

రెండవది—నీమేలునకై చెప్పుచుండు మాస్థలుకులు దారుణాలా పముతా ? రాముడువచ్చి నిన్నురక్షించునా ?

సీత—(వారిమాటలనువివక్షయే) కాదుకాదు నామనోరాముడా ! లోకైకవీరుడా ! రాక్షసాంతకుడా ! సన్నరక్షింపడా ! నావియోగము శుకక్షణమైన సహింపజాలుడే శాశ్వతకాల పరితపించుచుండెనో ! మొన్నమారుతివచ్చి “ భుజింపడు నిదురబోడు ఒకవేళ నిద్రబోయినను నీరూపమునేకాంచి త్రుల్చిపడి, లేచి, పరితపించి, సోలుచుండు ” ననిచెప్పెగదా ! హఠామా ! నాశ్శిరకెట్టి యశస్సమొందుచుంటివో,

మూడవది—చాపము నీవేగియోదార్తువా ?

సీత—రామా ! రామా ! రామా !

మొదటిది—ఏమే ! రాముడువచ్చి నిన్నురక్షించునా ? నీవాత నెచెంతజేరి కలుకుచుండువుకాబోలున ? ఏలనే యాయుడియాస ?

రెండవది—సీతా ! నామాటలాలించుము. ఇంద్రాగ్రపదవికంఠెనెక్కుడునుమీ ! మందోదరీదేవి సీపదదాసినుమీ ! మణిమయ భరణములు ధరించి మానేవలగొనుదు, మహిళా శిరోరత్నవై సుఖాపుము.

సీత—అమ్మా ! మీకు వందనమాచరించదను. నన్నేల మూటిమాటికి నిటులబాధించేతరు (ముంద నకుజూచి తేతలో) అక్కటా ! ఈ కూర్చుండరుదెంచె, పీనిదురాలాపములు శ్రీవణకరోరములు, మానస చుటభేదనములు, విధాతా ! ఇట్టివికృష్టజన్మము నాకేనొసంగితివి

[ప్రాణేశము—రావణుడు.]

రావ—మనోహరిణీ ! నీలోనీవే మాడలాడుకొనుచుంటివి నీవా గమ్యతభారల శాశ్రీవణరంధ్రములనింపి నన్నానందింపజేయుము. ఇంతిపంతమా ! మదనుడలరుమాపుల మదిగాడనేయుచుండె, కలిక చిలుకలకొలికీ ! నీయాలింగనసౌఖ్యంబపేక్షించితి, నన్నునీదామని

గా నేలకొడుము.

నిత—(తృణమొకటి మెదుటనుంచుకొని) నీవిట్టిపావకృత్యము నకుఁ జొల్పడి నీకులకును, కీర్తిని, నిష్కారణమేలఁ జెడఁగొట్టుకొని మొదలు, మీదవచ్చు పరేతనాయకుని దండనము దలంపుము. నామాటలాలించి నన్ను రామునికర్పించి యారఘవీరుని శరణుఁజొచ్చి నుభయము. దండధరుని బారిదప్పి మోక్షాపేక్షుడవుకమ్ము.

రావ—నిరిసరి. ఇదియా నీయూహ ? పాపమనియా! భీతిలుచుంటిని ! స్వర్గసౌఖ్యముల నపేక్షించుచుంటివా ! స్వర్గాదినాధుఁడగు పుతందరుఁడు నాపాలికాపు. తదనుచరులగు దిక్పాలకులు దిక్కుతేక నాదేముక్తు సెడినవారు. స్వర్గము నాకరతలామలకము. సారసాక్షి ! సంకోచించెడవేమి ? రంభాదులు నాకూడిగఁపుగఁజైరి. నాభరసౌఖ్యములకంటె స్వర్గసౌఖ్యము లెక్కుడనియా, నీయూహ ? లేదు వెళ్ళుమందువా ! ఏదీ ? మోక్షమెచ్చుట నున్నదో చూపింపుము. మోక్షాధినాధుఁడెవఁడు ? ముదిమిచే మదిదప్పిన మునులీవారిమాటల నా పాటించుట ?

ఉ॥ మోక్షముమోక్షమందు మదిమూలుచునుందురు గానిచూడఁగా దక్షుఁడొకఁడునుఁగలఁడె ? దానినిజూచిన వారైన నీ

వీక్షిఁజూచినావె ? యిఁక నేటికి మాటలు సారసాక్షి ! యా

మోక్షమగీతముకా విడిచి మోదముతోఁ గరుణింపుమాననక.

కానుపింపనిదానికై కడగండ్లఁబడిన నేమిప్రయోజనము ? సకల లోకజేగీయమాన పరాక్రమశాలివగు నన్నిటఁజూచుట నీజోటి మోహనాంగుల కుచితమునాదు. నీనవపల్లవ కోమలశరీరము నాతింగనముసేయఁ—

నిత—(చెవులుమూసుకొని) హఠామా ! హఠామా ! హఠామా !

రావ—గాక్షించిన నన్ను గృతాద్ధునివేయము, బ్రహ్మకృపాప్రసాదుడను—రాక్షసనాధుఁడను—త్రిలోకవిజయఁజెన్ను నాజోటివానిమన్నన నీవఁబ్రాప్తించుటకదుదుర్లభము. కారటదప్రలఁసాపురముం

దీ కందమూలాదులు భుజించుచుండు నిన్నుఁగని నైవనోవక, నీమేలు
 న్నకై—నీనుఖమునకై—నీసంతోషమునకై—నీనింతచేయనీకేలనిం
 తపంతము? సంతసముననాసరనఁజేరి యిరువదికరముల మన్ననకుఁ బా
 త్రురాలవై నీవునుఖంది నన్నునుఖవలుపుము. ఆజడదారిచెంత నీవుం
 డరాదు. శోరీషునుమునునకురంపపునలుకులా? మరియొకమాట.
 నీవాజడదారి కడఁజేరి జిగురులంగాని నీనఖంబులతో జడలుచిక్కులు
 వాయదువ్వు నవును నీనఖాంకురములు మొక్కవోకుండూనా?

సీత—(చెవులువత్తునుకొని) ఈశ్రీవణకళోరములగు పలుకులు
 చాలింపుము నామూలాలించి పురంబుక కరుగుము.

దీ! రాముని లోకపాలకుని రాక్షసవంశ వివాశదీక్షితుఁ

భీమసమానవీరు నతభీకరవైరి ధరాధినాథు, నా
 కామసమానరూపు జితకంజ దళాక్షుని నీలవల్లునిన్

[ప్ర]వేశము: విద్యుజ్జ్వహ్వాడు. రామలక్ష్మణుల కృతీమశిరం
 బులును, ధనస్సులును విడిచిపోవును.]

రావ—కామినిచాటుస్తోత్రములు గాంచుచువిండ్లును మస్తకంబులుక

సీత—(ఆతురతతో ముందునకు లాగికొనుచు) ఎవ్వరికి! (చూచి)

హా! రామా! లక్ష్మణా! (మూర్ఛపోవును.)

రావ—ఈమెమూర్ఛిలెను. కార్యలోచనమేమియును స్ఫురింప
 కున్నయది. సరియే ముందుయోచించెదనుగాక. (నిష్క్రమించును.)

(ప్ర]వేశము త్రిజట)

త్రిజట—భూజాతయు! లోకమాతయునగునీమెకెట్టియిడుములు
 సంభవించెను. (శిరస్సులను విండ్లుచుచూచి విస్మయముతో) ఇవియే
 మీ? (ఆలోచించి) సరియే! ఇనిమాయావియగు విద్యుజ్జ్వహ్వాని
 చే నిర్మింపఁబడిన కృతీమశిరంబులై యుండనోవు. ఇవి రామలక్ష్మ
 ణులవేయని సీతభావించి మూర్ఛిల్లియుండును. (సీతంజూచి)అమ్మా
 జానకి! తెలివినొందుము. విచారించకుము. ఇవినిన్ను వంచించఁదెచ్చి
 న కృతిమశిరంబులు. చూడుము! చూడుము!! మాయునుగుచున్నా?

సీత—ఎమేమి? కృతీమశిరంబులా? నిజమే? కృతీమశి.

మలా ? హా ! రామా ! అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక అమ్మా ! తీజటా ! ఈవిచారసాగరతరంగముల నుత్తరించుటకు నాకొరకు విరించి నిన్నొకతెప్పగాఁగల్గించెను. లేకున్న నీయసురుల మాయావ రంపకలకు నాయసువులీవరకే యంతరించియుండుఁగాదా !

తీజ—తల్లీ ! సీతా ! నీపావనచరణారవింద నేవాలేశమువ నా జన్మము ధన్యతనొందెను.—అమ్మా ! నీవిం నావంతయువంత నొందనక్కరలేదు. అచిరకాలమువ శ్రీరామసాన్నిధ్యమునందఁగలవు. దాశరథులవృద్ధి నమాద్రోతరణమొనరించి సకలవాసరచమూనమేతు తైరణరంగమున రక్కసులఁ జక్కాడుచున్నాడు. నేనిప్పుడు మందో దరీచేవియొద్దకుఁ బోవలయు. శీఘ్రముగానే షరలవచ్చెద సెలవిమ్ము.

సీత—నీవు నాచెంతనుండి సంతాపోపశమనోక్తులచే జీవితాశగ లింఁచుచుంటివని నెఱతెనుచుండు. నన్న విడిచిపోయెదవా ?

తీజ—లేదమ్మా. శీఘ్రముగావచ్చెదను,

(నిష్క్రమించును.)

తెరదిగును.

ద్వితీయరంగము—యద్ధభూమి.

[ప్రోవేశము—కోపముతో నిలు నిలుమను పద్మమును జదు వుచులక్ష్మణుఁడు—వారించుచు రాముఁడు]

చ! నిలునిలుమొందుబోగలవుసీత ! దురాత్మ ! మదాంధ ! దాభవా ! జలనిధిలోన దాగినను, సారసమితుని ప్రాప్తునొందినఁ, బలిసదనంబుబొచ్చినను ఒట్టి, చలంబున, జీల్పి, చెండి, నీ సలలజుగాక ఘాతములు భక్షణసేయగనియగుదునే,

రాము—(లక్ష్మణునిచేయిజెట్టుకొని) అనుభా ! భీతిచే వెన్నిచ్చిపారుచున్నవాని వెన్నాడుటేటిన్యాయము ? వలను ! వలను !!

లక్ష్మణ—అగ్రజా ! వానిభీషణలాపముల నాలించితిరిగా

రాము—ఆదిప్రకృతి—

[ప్రోవేశము—ఇంద్రజిత్తు.]

లక్ష్మణ—(నివ్వెరపాటుతో) ఎవరచట ?

రాము—ఎవ్వరునులేరే ?

లక్ష్మ—ఇందెవరో చరించుచున్నటుల పథధ్వనివినవచ్చినది.

రాము—రాన్నింపరే ?

ఇంద్ర—(తనలో) ధనుర్ధరులగు రామలక్ష్మణుల యుగ్రతేజము లఱుడ నెదుటనిలిచిరణమొసర్చుటకారుదు! నన్ను శక్తియుగాన టులఁ దోచున్నయది. కానవీరిని మా యోధాయమున జూంచవలె ను. నేనికగగనభాగమునఁకేఁగిలదృశ్యుడనైరణ మొనర్చెదఁగాక—
(నిష్క్రమించును.)

రాము—శ రాసారిము—సోవరం !

లక్ష్మ—ఎవ్వఁడాక్రూరుడు (మీఁడుచూచును.)

రాము—ఎవ్వఁడో మేఘచ్ఛన్నుడై బాణముల నేయుమండెను.
(బాణములు మరలవేయును)

లక్ష్మ—ఓరీ ! దూరాత్మయెదుటనిలిచి పోరఁజాలక మబ్బులమా టుకకేఁగి కృత్రిమసంగర మొనర్చుచుంటివా ?

విభీ—దేవా ! మేఘనాదుఁడు మీయుగ్రతేజంబులంజూచి యె దుటనిలువఁజాలక మేఘచ్ఛన్నుడై యాలమొనర్చుచుండె.

రాము—ఇదియా నీపారుషము ? (బాణములను వేయును.)

లక్ష్మ—నీవెందుడఁగినను నిన్నునిడచువాడనుగాను (బాణముల నేయును.)

వాన—నర్పములు, భయంకరసర్పములు,

రాము—హాలక్ష్మణా !

లక్ష్మ—హారామా ! . (మూర్ఛపోవుదును.)

ఇంద్ర—(పోవేశించి) నే బ్రయోగించిన నాగ్రాస్త్రమునలన రామలక్ష్మణులు సస్సైనికముగ సంతిమొందిరి. జనకునికివార్త నెఱిఁ గింపఁ బరంబునకేఁదఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

[పోవేశము—తీజటచేయూతఁగొని సీత]

సీత—హారామా ! (రామునిపైఁబడును.)

తీజ—(తనలో) మేలు. మేలు. శవచిహ్నములేమియు వీరియందు గాన్పించుటలేదు. వీరు మృతినొందితిని యెంచి సీతకుంజూపి మది మరల్పబ్రయత్నించిన రావణునియూహ నిష్ఫలము.

సీత—అయ్యో ! అయ్యో ! ఇంక నా కెవరునిట్లు? ఈ లోకైకపీఠ ! ఇంతదూరమరుదెంచి రణరంగమాన నొకరాక్షసాధఃకునిచే నీ గతినొందితివా? నాథా ! నాథా ! నియదాంగలక్ష్మిని నీవెంటగొని పొమ్ము, అయ్యో ! లక్ష్మణా ! మమ్మెన్నివిధముల గాపాడితివి నాయనా ! మీరీగతినొందుదురని కలనైనదిలఁపనైతిని.

తీజ—అమ్మా ! నివేదియను భీతినొందకుము. ఈపుణ్యమహిమల దేహములు తేజోనవన్వితములైయలరారుచున్నవి. నాగార్త్రప్రయోగమువలన యూర్ఛిల్లిరిగాని ప్రమాదమేమియునులేదు. వీరలకపాయము సంభవించినయెడల కమలబాంధవుడు కళాహీనుడై గతిదప్పడా—గృహతారకాకుల మాకులత వహించడా—పాతాళముఘ్నాక్షిణిదా—తల్లి భీతిలిల్లకుము. రమ్మ రావణుడు దుర్భాగినినొందె. మనమువచ్చిచాలప్రొద్దెలునది, రమ్మ పోవునదు.

సీత—అమ్మా ! సన్నేలనోదార్చెనపు? ఈపాతాదేహమును భరింపజాల నాధునితో నేనును దివంబునకేగెదను. హారమా! రామా—

తీజ—అమ్మా ! నిశ్చోదార్చుటగనినమాటలు గావు, నిజము. నిజము. మిమ్మాటికిని నిజము. నేనిన్నడేని సీతోగల్గలాడితివా?

సీత—రెల్లీ ! తీజటా ! నీవనినది నిజమగుగాక. నామనోహరుని వాగమృతధారను మనసారగొలుసులవలెపఱకను నన్నిందుండనిమ్ము!

తీజ—అమ్మా ! మనమిందుచునలరాదు. నాహటాలింపుము రమ్మ (చేతినిపట్టుకొని తీసుకొనిపోవుచు. సీత రామా రామాయనుచు) వెళులును)

రా. ౫—(లేచి) లక్ష్మణా లెమ్మ ! లక్ష్మణా ! లక్ష్మణా ! పలుకకుంటివేమి ? (తనలో) శత్రుదేవలపలుకులెన్ను? ప్రాణాపాయము సంభవించిదుకదా ! (ప్రకాశముగ) సూర్యతనయా ! సూర్యతనయా, (తనలో) ఇదియేమి ! ఎవ్వరునుబలుకరే ! అరుగొన్నైకులెల్ల

తును మూర్ఖులికి, అయ్యో ! ఎంతఘోరమెంతఘోరము ! సోదరు
జకపాయమువాటల్లె. ఛ ! ఇంకనీపాడజీవము నాశేల (పృథ్వీశము
గా) సోదరా ! సోదరా. నన్ను విడచాలక జననిని, భార్యను, బంధు
గులనువీడి, మహారణ్యము లోనుండి నిద్రాహరివర్జితుడవై, నా
మ్ము సంరక్షించువా, నా కడేదోడువై, దుర్జయులగు రాక్షసవీరులం
డెండి నేనాక కుటిలదానవుచే గూలితివా ? హా ! లోకైకవీరా ! ని
న్నుజూసి నేనెటులపనిపెగలను. ముగ్ధుని ! నీవులేని యీలోకమే
నాకిన్నులకు పాదుగఁగాగ్నిగుడుమున్నది. నిన్నువీడి నేనీజీవములతో
నుండజాల తమ్ముడా ! మమ్మడా !

చ॥ ననువిడలేక ఘోరవిషములకుం జనుడెంచి జానకి
జననిగ, నన్నుండొగ్గను, సాగ్రితమునంగ సనెంచి ముస్తిభో
జనములు మించి నేవలకెమ్మనుడేసి భుజంగపాశ బల
ధనమునఁజిక్కియున్నానిను దమ్ము ! యేగలి వీడ్పినచెదక.
(లోకా)

రామా ! లోకా రామా ! నన్నునెఱుంగవు. అనుచున్న వధించి
భూభరిమునుదున్న పవరెరింగి నుండుకొనిన నామానమును
భగవద్దేని ఓర్చుకొనును. అందుకే నీవు ముఖమీడి ను
బంబుననుంగి గలను. నీ నారదులగ పోకొన నుండు.

రాము— (అనురంజిత) (హస్తా) (హస్తా) నారకముని. చంద్ర
మా ! నా ప్రాణమును లోకైకమును బ్రభుగొనగా !

గీ॥ నిర్మలత బుడగి, నన్ను డిగ్గ
కట్టవడియున్న వార కనకము
వేగవచ్చేసి బాధను బ్రసరింప
దానివాసంబు జేయక మా వ్రేగారి !

(గుండ్రమువచ్చును బాధమును పడునులేతురు.)

అక్క— దగ్గజాధమా ? నేనీ నీ పాతమొందితిని నిలుము !
నీ పాతము !

అ— (అనురంజిత) (హస్తా) (హస్తా)

లక్ష్మ—అన్నా ! ఏదీ? దురాత్ముడు. రాక్షసాధమో ! నీకవ
టకృత్యము లింక నక్కటకురాజ్ఞులవు నత్వనరపన్నుడవగుదోవేగి
దురంబుననిలువుము.

(తెగలో కలకలము.)

వానరులు—(పరుగులిడుచు) రామా ! రామా ! రామా ! కా
పాదుము కాపాదుము.

రాము—ఏమవి ? భీతిసౌంధకుడు. భీతినొందకుడు.

లక్ష్మ—ఎవ్వఁడో ఏకారాక్షారుడగు రక్కసుఁ డొకఁడవుదెం
చుచుండె.

విభీ—అతఁడే మాయన్నయగు కుంభకర్ణుడు వానిజూచి యె
కళ్ళుల్లిట్టార్చుచుండిరి. అతఁడుమున్ను పరమేష్ఠిగూర్చి తపంబొనరింప
నాతఁడుప్రత్యక్షమై కాంక్షితమెరిగింపు మన్నపుడు; నిర్దయఁగోరబోవ
సరస్వతి నిద్దరగామార్చినది; నాటి మొదలు సర్వదా నిదురించుచునే
జుండుదున్ను నిదురనుండి తనకుఁదా మేలుకొనినదినమున నజ్ఞేయుఁడు
నేఁడు పీనిని బలిమినిబంపుచుండుటఁ జేసి మీచేపన్యఁడు,

[ప్రవేశము—కుంభకర్ణుఁడ.]

విభీ—అన్నా ! సర్వజ్ఞుడవగు నీ ఎరుంగనిదిలేదు. నీవుఁగూడనీత
విమఱుఁగుజొచ్చి గుఱువుము.

కుంభ—చాలుఁజాలు నీక నీవుమాటలాడకఁయోరముగఁబొమ్ము.

విభీ—రాముని—నకలలోక పూజ్యుని—సర్వశాపవినాశవని—
శరణువేడుట పరుసహీనమైన కార్యము గాదు. అన్నా ! నామాట
లాలింపుము.

కుంభ—అంతయుచే నెఱుఁగెదను, నామోక్షియవాని పేరెత్తఁకుఁ.

లక్ష్మ—పలుగ్రామీ నీనాల్క ముక్కచుక్కలుగఁగోపవ చృథాలా
వములుమానుమా.

కుంభ—ఓరీ ! నీవెవ్వఁడవు?

లక్ష్మ—ఖ ర దూ ప కా నిశాటకాటఁగూర్చి వి మైల్లినాట
బాకాగ్ని కాహతిసేయఁ బ్రతినఱునివచ్చిప్రకృష్టరాముని తమ్ముడ

శివోదరియగు శూర్పణఖ కర్ణనాశికాచ్ఛేదనమొనర్చిన లక్ష్మణుడను.
కుంభ—అక్కమన్నవా ! డింభకా ! ముక్కుపచ్చతారవి పసి
బాలుడవగు నీతోరణమొనర్ప నిచ్చగింపను. నీసాహస్రమునకు సం
తసించితిని. మీయన్నంజంపి పోయెద నడ్డలెమ్ము.

లక్ష్మ—దనుజాధమా ! నిన్నవధించుటకు నేజాలుదును.

రాము—(లక్ష్మణునివెనుకకులాగి) లక్ష్మణా వెనుకకురమ్ము.
నేషినికావరమడంచెద.

కుంభ—మహానందము ! మహానందము ! రమ్ము. రణమిమ్ము.

రాము—ఓయా ! నాతో రణమొనర్పనేలఁ దత్త రక్షణచుంటివి.
ఘమ్ముఁడాకితవములతోనుండఁజాలవు నీవారిగతియోచించుకొనుము.

కుంభ—నీచేజచ్చుటకు విరాధుడనుకొంటివా ! ఖరుడనుకొంటివా ! ఇంద్రాద్రియగు కుంభకర్ణుడు. ?

రాము—మాటలు పోటులుగావు

కుంభ—మరుజాశనులమగు మేము మరుజాలతో వేరుగఁబోర
వలయునా ? హర్యక్షము హరిణముతో నాహవమొనర్పవలయునా ?
శర్పము గప్పతో సంగరమొనర్పవలయునా ? ఒక్కమారుగ మి
మ్మెల్లరమింగివేసెదను.

అక్ష్మ—అన్నా ! జాలమేల తేగవధించుకు. ?

రాము—ఓయా ! నామాటలాలించి పురంబునకేగుము.

కుంభ—నామాటలాలించి సీతనువిడిచి వెడలుము.

రాము—సీమి ! నీకావరము ! దీనినిచాలించుకొనుము, (బాణమును
విడుచును.)

కుంభ—రామా ! నీబలము నెఱిగితిని. ఇంతసత్వహీనుడవని
కలనైకఁ దలంపలేదు.

రాము—దీనితో సీవంతమొందితివి ! (బాణమును విడుచును.)

కుంభ—హా రామా ! రామా ! రామా ! ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి
ధన్యోస్మి. (అని పశిపోవుచు లోనికేగును.)

విభీ—హా ! సాదరా నేనెంతజెప్పినను నావల్లుకుటాలింపక—

లోకైకపిరా నేడీగతినుందితివా ?

రాము.—విభీషణా ! రణనిహతుడగుట నీతఃపత్తమలోక వాసా
ద్భూడయ్యె, నీవింకవిచ్చారింపకుము.

(తేరదిగును.)

ఇది శ్రీదేవరాతనగోల్కపవిత్ర మంగిపూడి భీమశాస్త్రి
తనూభవ శ్రీరామచంద్రీశాస్త్రి వ్రణీతంబగు విజయ
రామ నాటకము సంధ్య ద్వితీయాంకము.

చదివితరా ? “ రా జే శ్వ రి ” అనునాటకమును.

లేనిచో మాపేరవారిని తెప్పించుకొనుడు. ఇట్టి నాటక మాంధ్రీభా
షాగో నిదనాటకు వెలువడియుండలేదు. వేంకటశాస్త్రిగారి వివాహ
ప్రయత్నము-రామావధాన్లుగారి కార్యసంధాన పరిజ్ఞానము-వీర
య్యబట్టుగారి బేరపువీరావేశము-భువనేశ్వరమ్మ భూషణాపేక్ష-రాజే
శ్వరీరామావధానుల రహస్యసంభాషణము-రెల్లిదండ్రుల వేడుకొ
నుట-రెల్లిదండ్రుల దయూహాశ్చర్య-రాజేశ్వరికి కలిగినరాపిడి-ముస
లిమగనిరొనరొనలు-పడచు పెండ్లాముపడవడలు- శ్రీనివాసరావుచిత్త
విభ్రమము-శ్రీనివాసరావురాజేశ్వరీచిత్తాకర్షణ మార్గావలోకనము-
రాజేశ్వరీశ్రీనివాసుల రమణీయసంభాషణము-ముసలిమగనికి పడచు
పెండ్లాముపైమోహము- శయనాగారమున రాజేశ్వరి చకచకలు
వేంకటశాస్త్రివిజేకహీనత- రాజేశ్వరీ శ్రీనివాసుల గ్రాహంతరగ
మనము- సంతానోపాప్తి- రాజేశ్వరికైగృహస్థితి- వేంకటశాస్త్రిగారి
సంకటము- రాజేశ్వరీ వేంకటశాస్త్రిలగాజీగామా-
నెల రు 1—0—0 మూత్రీమే తపాలా ఖర్చులుప్రత్యేకము.

మేనేజరు

లలితకవితా కార్యస్థానము. అముదాలపలసఅగ్రహారము
శాలకొండపోస్టు, విశాఖపట్నంజిల్లా.

రాజ వి జ య రా మ ము. ౩౬

తృ తీ యాం క ము.

• ప్రథమరంగము—రాజమార్గము.

(ప్రవేశము—విద్యుజ్జ్వలము.)

విద్యు—(తనలో) అకటా! నిత్యలక్ష్మీనివాసమై—నేతానినంద
జనకమై—నకలనుభావాసమై—త్రిభువనలకాయమానంబగు లం
కాపట్టణమున కెట్టిదురవస్థ సంభవించినది. మహాపరాక్రమకాలురు—
ప్రతిభా సంపన్నులు—ప్రతిపక్షకానన దవానలులు—అక్కటా!
రామశరాస్త్రమున భూమింగలిసిరి. ఇంక నైనదనయోచన మా
నడు—పూనిక తిడువడు—ప్రయత్నములు పడతడు—దినమ
ణిముందు దివ్యేటివేలుగులా? సింధునాధుని సింహభుర్జనముచేత
సెలయేటి చిటుతచప్పుడులా? దాశరథుల యమోఘబాణజాల
సాన్నిధ్యమున ధశికంతుని కల్లబాల్లి మాయాకలాశమా? అయ్యో!
మొన్న నేనొనర్చిన మాయాశిరస్సుల ప్రయోజనమేమైననుండెనా?
నామాటలు వారికి రుచించునా? దానవేశ్వరు నాజ్ఞందల ధరించి
మాయాసీతకు నిర్మించితిని. కాని దాశరథులు దీనినెరుంగకపోవు,
తుంభకర్ణుని గుట్టునెఱింగినవారలకు కృత్రిమజానకి తొరంగునెరుంగుట
గొప్పదనమా! హా! లంకాసామ్రాజ్యలక్ష్మి! నీకెట్టిచేటుమూడెను.
వన్నీటిచే వరిమెళించు రాజమార్గములు పలకదుర్గంధభాజనములయ్యె
నా! మంగళకూర్యారాధనములు వినుటకు మారు లంగనామముల హా
హారముల వినుచుంటివా! కైశా! నీవేల రామశిరకాననముల
కంటెలివి? శూర్పణఖా! నీవేల నీతాప్రాంత్యభిరుచు వర్ణించితితి.

శాలగతుల దప్పింప కమలజుడైన వశక్యమైతరుగో! ఏవరో వచ్చు
న్నాడు. నేనేగద (తెరలేచును.)

ద్వితీయరంగము—తలపాలము.

[ప్రవేశము—రామలక్ష్మణహనుమంతులు]

లక్ష్మ—అన్నా ! ఇంద్రజిత్తు దుస్సాధ్యుడు—అదిగాక యెరుట
నిలువడు—మాయావి—

రాము—తమ్ముడా ! ఈరాక్షసులు మహాపరాక్రమియులు
అందును ఇంద్రజిత్తుముఖులు తపోలబ్ధవిక్రమవిభవులు.

లక్ష్మ—అయిన వానిజయించుటెట్లు ? వానిమాయలెసంగ న
శక్యములు.

రాము—సత్యముచే నసత్యము జయింపబడును. అనుజా ! ఇం
ద్రజిత్తువానిలుగాక లంక నింకనున్న వీరులెవరు ?

[ప్రవేశము—ఇంద్రజిత్తు, ఒకచేతకత్తియు, నింకొకచేత
మాయాసీత శిరోజములను స్వైకొని]

ఇంద్ర—రామా ! కలహకారణభూతుశాలగు సీతనిచే ఖండిం
చుచున్నాను. మీరింక వైరమును మోనిపొందు.

మాయాసీత—హరామా ! రామా ! రక్షింపుము ! రక్షిం
పుము.

ఇంద్ర—(మాయాసీతనుఖండించి పరుగిడిపోవును.)

రాము—హాజానకీ ! (మూర్ఛపోవును.)

లక్ష్మ—ఛీ ముగ్ధుడిరక్కసా నిలుము నిలుము. (అని తెరలోని
కేగును.)

హను—ఒరేరి ! స్త్రీహంతా ! నీవు నాచే జన్మించి నందియ
ములేదు. నీవేద కేగిపను నిన్ను వెన్నాడెదను (కొంతదూరమేగి)
అయ్యో ! ఇంకరణములనేయవలెను ఏమహాసాధ్వీకౌఠింకర మిట్టి
శ్రమనుండితిమో ! అజానకీజీవిమే గతింబ అయ్యో ! యుద్ధం

యోజనమేమిట ?

రాము—హా జానకీ ! జానకీ ! నరియా ! నీరూపనం దరళన సౌభాగ్యము—తీరినదా ! మనకిదువురకునుముణలేశము— ఈరాముడింక నెట్లు జీవించును ? అయ్యో ! ఈదీనుని నేమిసేయ నెంచితివి ? ఇతనెవరింజూచి సంతసించెదను ప్రాణేశ్వరీ ! ప్రాణేశ్వరి వదీ నీకమనీయరూపము ? ఈదీనునిపై లేతవెన్నెలబోని నీకేగి గంటిచూపులఁ బ్రసరింపజేసి, శ్రీవణపుటముల వాగమృతమును నింపి రక్షింపవా ? రాజ్యసర్వస్వమును వీడిదా. దుఃఖకావసరముల వ సింపఁబయనమైనవరి, “ నాదరితేరి నాథా నన్నును మీనెంటఁగొని పోవరా ” అని దీనమంగఁబూర్ధించి, నేనెంతవలదనినను మానక నాదండనిడఁదాలక, నావియోగమును భరింపలేక, మనోహరిణీ ! మ నోహరిణీ ! నాతోసగుడెంచి, కంటకసంచున్నమార్గముల నతివ్ర యాసమునదాటిపీఠ నినదనును వినుటకేనియు, విసుగుజెందు వీను ల సహింపరాని సింహవాన్ముఖభిల్లుకాది ఘాతుకమృగరొదనము లా లించి, భీశిలి, నాకొగిటఁజేరి నీబాహువల్లరుల, నాకెంతమునఁజుట్టి యుండ; “వృధయేశ్వరీ! భీతిభీతివే! ” అనినేననుగ “కోడండరాము ని నిండుకొఁగిటునుండు నాకేటిభీతి ” యని లేనిధైర్య మును దెచ్చు కొని నాడెందమున కానందము నిడుటలేదా ! జీవితేశ్వరీ ! జీవితేశ్వరీ ! క్రూరరాక్షసావాసముగు మహారణ్యములఁగాపురముండుటను నీశ్రీమ కడుభయంకరమైనదని నేనన, నాథా ! రాజ్యకార్యతత్పరు లగుటఁ బగలెల్లను, మీమనోహరదివ్యమంగళ విగ్రహ సందరిత న సౌభాగ్యము నాకలవడదను భీతినుంటినిఁగాని, యీకాంతారవా సమునందట్టియొక్కట్లులేక సంతతమును భవత్పాదపద్మయుగళ నేవార ములభించుట నెంతయో సంతసించుచుంటి” నని నాస్వాంతమున కు సంతోషమానిడుటలేదా ! ప్రేయసీ ! ప్రేయసీ ! ఇంకనాకేలకీ విజీవనము, ఏల నీలోకము, నీవులేని యీరాముఁడు— వీముద్దు మోమును గనఁజాలని యీనిర్భాగ్యుని రాముఁడు—ఈజీవచ్ఛవము గురాముఁడు— ఈనికృష్టఁడగురాముఁడు, నీచెంతఁజేరికయే, నీవద

ననరోజము నీక్షింపకయే, నీముద్దాదపలుకుల నాలింపకయే, ఈపాడులోకమున నింకెట్లుఁ జీవింపఁగలఁడు. వృథయేశ్వరి ! నాకనులయెదుట నొకమృక్కడిరక్కనునిచేఁ జంపఁబడితివా !

[ప్రవేశము—లక్ష్మణుఁడు. విభీషణుఁడు]

లక్ష్మ—ఓరా ! వాఁడెంతలోమాయమయ్యెను.

విభీ—దేవా ! రామభద్రదా ! అటులనిచారించుట న్యాయమే?

రాము—(ః భీషనునిజూచి) హామిత్రమా ! నాసంసారభూజము కుంకటివేరులతోఁ గూలఁబడె. నాయనందలతిక యడుగంటఁ బెల్లగింపఁబడెను.

విభీ—రామభద్రదా ! చింతింపకుఁడు. ఇంద్రజిత్తుచేఁ జంపఁబడినది మాయాసీత.

రాము— ఏమీ ! మాయాసీతయా ! మాయాసీతయా ! నిజమే ? నిజమే ?

విభీ—దేవా ! ఓగిరిటుల సీతయేమరణించెనని పరితపించుచుండని కుంభిలయుగంధంబు నంతరాయము లేక సమాప్తి జేయఁదలంచి వాడిట్లుచేసిపోయెను. అదిపరిసమాప్తియయ్యెనేని వాని నెవ్వరునుజయింపఁజాలరు, సమాప్తంబుకానియెడల పాడేసంగరమున మడియి, అదితుదముట్టకమున్న మనమేగి ధ్వంసమొనర్పవలెను. చిరకాలనిద్రాహారవర్జితుడగు లక్ష్మణుఁడుగాని యెరులు వానిజయింపఁజాలరుఁగావనిప్పనికేప్పడితనింజంఘుడు.

లక్ష్మ—అగ్రీహ ! నాకనుజ్ఞనొసఁగవేడెద.

రాము—మంగళము లొసఁగూఁడుగాక శీఘ్రముగరమ్ము.

లక్ష్మ—మహాభాగ్యమే.

(కొంతమందివానరులతో నిష్క్రమించును.)

తృతీయరంగము—నికుంభిల.

[ప్రవేశము—ఇంద్రజిత్తు హోమముచేయుచుండగా వానరసమేతుడగు లక్ష్మణుఁడు]

లక్ష్మ—ఓరీ ! ముక్తికాదీరక్కసా ! శత్రువులను సాధించుటకు నీ త్వనంపదయో—శస్త్రాస్త్రపాండిత్యమో యక్కరకువచ్చును. కాని మాయోపాయములుపయోగించునా ? మాయాసీత సంహారమున ముక్కువంచింపనెంచిన నీప్రియుత్సము నిష్ఫలమైనదే ! ఓరీ ! రాక్షసా ! లెమ్ము రణమిమ్ము స్వర్గమునుజూరగొమ్ము. ఓరీ ! పందా ! వ్యర్థప్రలాపి ! భండనమునకు దండిమగడనని కండకావరమునఁ గండు కూతలఁగూసిననిన్ను చెండెద—ఖండంచెద—వధియించెద—లెమ్ము పోటుఁబంటువేనిమమ్ము మార్కొనుము—నిరాయుధునిపై—విరధునిపై—వెన్నిచ్చిపారువానిపై—రాఘవులబాణముఁజేగవు,

వాన—(చీకాకుపఱచుచు) ఓరీ : సమరభీమా ! నీవీరాలాపములేడనుంచితివి ? నీపౌరుషము భస్మమైనదా ? నీవీరత్వము వెలిమిడింగలసెనా ?

ఇంద్ర—(తనలో) ఇంకనూరకొనఁదగదు కానిమ్ము నానత్వసంపదచే వీరలజయింపఁగలను. (కోపమునలేచి)

గీ॥ కండకొప్పున కను గానకుండ మీరు
వచ్చినారిచ్చటకు వేగఁ జచ్చుకొఱకు
హరివసించెడి గుహఁజొచ్చు హరిణులగతి
కాలసర్పము దరిజేరు కప్పలట్లు.

వాన—సెహబాన్. మాప్రియుత్సము కొనసాగినది. (అని పరుగులిడుదురు.)

లక్ష్మ—నిలుడు,నిలుడు, నిలుడు, నేఁజుఁవీడు నాచేవధ్యుడు—భీతినొందకుడు—వెన్నిచ్చిపారకుడు.

ఇంద్ర—అర్భకా ! నీవీరాలాపముల కెంతయు సంతసించితిని నన్ను నీవెఱుంగవా. నన్నుదాకి బ్రతుకుటకల్గ—

* చ॥ సమరేదఁబాడబాపలము బండలభైరవు రూపుమాపెద
సమయఁగఁజేసెదన్ విబుధ సంఘమునెల్ల నవకృతికృమ
కృమమున భద్రకాళిఁ గడకాలనఁగట్టెద నొక్కవేల్పిక.

దిక్కగులతుండములబట్టి దిద్దిరదిప్పి యొక్కసొక్కున ముక్కముక్కలుగనొక్కి విడచెదను—సత్యసంపద స్పష్టమగునటుల చరణత్వయంబున సప్తసాగరములజంబాలయుతము గావించెద— భుజపరాక్రమమునఁ భూమ్యంతరిక్షముల భోరకొల్పునటుల దాళ మానముల తడతడవాయుంతును.

[పోనేశము—విభీషణసుగ్రీవహనుగుళులతో రాముడు,]

సుగ్రీ—లక్ష్మణారాధ్య ! త్వరపడుడు. త్వరపడుడు.

ఇంద్ర—(విభీషణునిజూచి) ఓరీరాక్షసోహి ! విభీషణా ! కులదోహివగు నీవు నాదోజ్జేరకుము. పిన్ గింబి)వయ్య కే మరుద్య జించి నన్ను పధంప మానవాధముల నంపితివిగాని పకలలో భిక్షుడి నగు నేనేడి ? స్వహీనులగు గాఢువులేడ ?

[పోనేశము—గురింపరురాక్షసులు.]

రాక్ష—ఓరీ బలహీనులరా ! రండు రణమిండు.

రాము.—లక్ష్మణా ! నా గానిపిపధింపుము. మేము వీరతో(బోరె దము (అ? శిరప్రయోగముచేయుచు) రక్కసులారా ! సాక్షరణమేలచెడియెగరు. వచ్చినమార్గమునకుసరింపుడు. సుఖిలవ్రుడు.

రాక్ష—నిన్న తమిందించి—కపులఖండించి—వచ్చినమార్గము శనురెగిచెదము.

రాము—(బాణములనేయుచు కొందరు రాక్షసులతో తోని కేగుచు)

సుగ్రీ—నేటితోమియాయున సుసంపూర్ణము గావించెదను రండు (అని రాక్షసుల గొంటుచు వారితోలోనికేగుచు.)

రాక్ష—ఓరీ ! నిలా ! నీవీరాలాపములకు వెచ్చిచ్చి పాశుసంతటిపంద యి డెవ్వ పులేడు, సమరవిముఖతనొందక సత్త్వముఁ జూపుము.

ఇంద్ర—లక్ష్మణా ! యీవృథాప్రయాసము నీకేల ? ఏడకేనిటయి సుఖ భుజు. రాగాత్మప్రసాదమును నాడేమరపితిచా యేము ? ఇంతిలో నీకెంతభ్రాంతికలగె ? బాలకా చెనకుము.

లక్ష్మ—ఓ ! జ్ఞానలవడవ్యుదగ్ధా ! కర్మభంజనావా ! పెక్కు
మాటలాడిన నీజన్మానొక్క శరంబునజేల్చెద. లక్ష్మణధనుర్బుక్తమ
స్తర బాగానలత ప్రేంద్రజిత్వలలఖండభక్షణాపేక్ష సంతరింపమునంది
వ్యూహ కాకోటాకోగ్గిగృధ్రంబుల నవలోకింపుము—నీవెడలరము
ల నమగుననిదుము.

ఇంద్ర—అధమాధమా ! మమజమాంసభక్షణాయాత పక్షిసం
ఘములని నీవెరుంగవ్రా ? నన్నువాకుటకు ప్రళయకాలభైరవునికై
న శక్యమా ! అంతయేల ! నీవెరుగనా ! నాగాస్త్రప్రభావమును—

లక్ష్మ—ఆవెనెదుటనిలిచిపోర నించుకేనియు శక్తి

లేక గగనమనకుఁబ్రాకి ముగియు
పగిదిశరములేయు పందనువీరుడు ;
బలుఁడు ; ధీరుడంచుఁ బలుకనగునె. ?

ఇంద్ర—గీ॥ ఆకొనినసింగమునుజేరు హరిసింహ
ప్రజ్వలాగ్నినిఁబడు జీర్ణ పర్ణముగలి
బన్న గాంతకు మార్కొను పణివిధమున
వచ్చినాడపు నాతోడఁ బవరమునకు.

బాలకా ! అసమానుడవగు నీతోనాలమొనర్పరాదు. వెడలుము.

లక్ష్మ—ఆత్మశ్లాఘవరాయనా ? అనురాధమా ! నిజమా. ప్ర
కావపంతులు—వలిపక్షయోధులు బాలకులవలె, పందలవలె, పసి
కూనలవలె నీకుఁగాన్పింతురు. నీకట్టికార్యములుజేయుట నీచముగఁ
గోచరించును. గహనాంతరముని నిస్సహాయతనున్న నొక్కయచిల
నుబట్టి తెచ్చుటమార్త్రము ఘనకార్యము. మహాఘనకార్యము, కొ
నియాడదగినకార్యము. కుటిలా ! కుటిలా ! సిగ్గులేదా ?

ఇంద్ర—(అర్థోక్తిలో) ఓరీహీనపరాక్రమా ! ముల్లోకము
ల నొక్కపెట్టున యల్లకల్లోల మొనర్చిన మేఘనాదుని—ఇంద్రజిత్తు
ని—లోకైకవీరుని—వైరికాననదవానలు నెవ్వనిగాఁ జూచుచుంటి
వి. ఈభయంకరాస్త్రము నిదేమరల్చుకొనుము. గడగడవడకెరివా !
గ్రాక్కునమింగును. తడబడతివా ? తటాలునఁగొట్టును. వెనరితివా

యదరమానందికుకొనును. కదలితివా కాల్పినికుచును, (అని బాణమును వేయును)

లక్ష్మ—(తనలో) ఈళయంక రాస్త్రప్రభావము భయదమై—
మహాగ్రామై— తీక్ష్ణమైయున్నది. (ప్రకాశముగా) ఓరీరక్క-
సా! నాచేవిడువబడిన యారాద్యాస్త్రము దానినిఖండించి నిన్నంత
మొండించును. (అని బాణము వేయును.)

ఇంద్ర—(తనలో) లక్ష్మణుని బాణతీవ్రము నేడు భరింపనశక్య-
ముగానున్నది. కానున్నది కాకపోదు (ప్రకాశముగా) లక్ష్మణా! చె-
డకుము. నామాటలాలించి నుఖంబుండుము. నీప్రాణముల నాబాణ-
మాలపాలు సేయకుము. లంకనువీడిపోము.

లక్ష్మ—ఓరి వ్యర్థప్రలాపి నీబంటుతనము తేటతెల్లముగ విశ-
దపడినది. పరుగిడిపోవంబ్రయత్నించుచున్నావు. కాలుకదులనీయును.

• ఇంద్ర—చెడదవని చెప్పినమాటలు చెవులనిడక పండా! నన్న-
ప్రేమించుమనోహరా? అయిన నానించుకొనుము (అని బాణములు
ఖానువుంఖముగ వేయును)

లక్ష్మ—(తనలో) దుర్జయుఁడగు వీనిఁజయించుటట్లు?—
రామా యేమిచేయుమనియెదవు ?
వరియే ?

[ప్రవేశము—కీరాముఁడును, నుగ్రీవుఁడును]

గీ! జానకీపతి సన్మార్గ చరితుఁడేని

దేవిభావులి సాధు స్వభావయేని

వేల్పులకు నెల్ల నీయది వేడ్కయేని

ఇంద్రజిత్వీర్షమును దుగించునీశరంబు.

(బాణమును వేయును)

ఇంద్ర—హాతండ్రి (పక్షిపోవును.)

నుగ్రీ—మారుతీ! వీనిక లేబరమును రక్కసులకుఁ జిక్కకుండు
నటుల భద్రముచేయుము. దిక్కినచో మరలఁజివింపఁజేసెదరేమా ?
హానీ—అగునది మనకు జయకరము.

రాము—(మహానందమునఁ గొగిలించుకొని) సామిరీ ! నీవు చిరకాలనిద్రాహార వర్జితుడవై ఇంద్రజిత్తును నధించుటఁజేసి, లోకములన్నియు కడుంగడు సంతోషించుచుండెను.

లక్ష్మ—దేవా ! అది తమప్రభావమే, నేనునిమిత్తమాత్రుడను.

[ప్రవేశము—సులోచన.]

సులో—అర్హతాణ పరాధానా ! శ్రీరామచంద్రా ? నేనికది క్కులేనిదాననైతిని. నన్నెవరురక్షింతుడు. నాభాంమునెవరు భరింతురు లోకులు నన్నుగని విధవరాయని వేతెల్లిచూపుచుండ నీజీవనము నాకేల? నేనీవైధవ్యమును భరింపఁజాలను నేనగ్నిజొచ్చినామహోహదునిగలుసుకొనియెడఁగాన నానాధునిదేహము నాకొనఁగి నాకష్టములు గట్టెక్కింపుడు.

లక్ష్మ—నీపతి మృతక శేబరము నీకీచ్చినచో మరల జీవింపఁజేసెదవని సందియమందుచుంటిమి.

సులో—నేనగ్నిమాడెను నీకీచ్చిదేహమొసంగిచ్చినచో నాపతికి క్షి నశించుఁగాక.

సుగ్రీ—నీకు నీభర్త యుత్తమాంగము మౌనంగదము నీవుపతివ్రతవగుదువేని దానిచే మాటలాడఁజేయుము పిదప దానితో నీవనుగమనింపవచ్చును.

రాము—సులోచనా వసచరాధిపుడు జెప్పినట్లొనర్పము.

సులో—రామాజ్ఞ.

రాము—అంజనేయా ! యింద్రజిత్తుని శిరస్సు గొనికెమ్మి.

హను—దేవరమాజ్ఞ (వెడలి శిరస్సుగొనివచ్చును.)

సులో—హాజీవితేశ్వరా ! (మూర్ఛిల్లును)

రాము—అనుజా చూచితవే ! క్షాత్రమంత భయంకరమైనదో

సులో—హానాథా ! తమయుత్తమాంగమున కెంతదుస్థితిచేకూర్చినది వక అమఱిగఁగ నిశిరప్రభాసీరాజితంబగు తమశిరస్సు నేడిట్లరిక్తసిక్తమైయుండెనా! అయ్యో! మనోనాయకా! నన్నుగనగొనవేము—జనాపుష్పసంకాశంబగు యథరంబున లేతనవ్వలయ నన్నంబలుక

తెలిసేను? ఇట్లు నన్నొంటికి కేసి రణరంగము న నిహతలగుదురని కృ
 లనైన నెఱుంగనే! కట్టా!! ఎంతయు రమణి యోరము!!! దుర్భరమే.
 గుమిడి యోగము నెట్లు భరించెదను. మనపరిణయకాలమున నమాజవతుం
 డు నమరిమున విషయము గలుగుటకు విశాఖ నంగినమణిని నాకడనుల్ల
 డిగై కొనకయే—నాకుండెలువకయే—నేడు రణమున. కలుదెంచి,
 యాపాదలొకమును బరిత్యజించితిరా! మిము బాసి నేమనఁజాల,
 విశాఖోజిచ్చునెఱిగి నుభంపవలయునన్నను పీరునన్న విశ్వసినపకుండితి
 నేనేమి నేయగలను సర్వకాలమును మీపాదసేవదక్క యన్యమె
 ఱుంగనేని—కల్మషరహితనగుదునేని మీ వాగవృత్తభారల నన్ను
 గావ్రబ్రాధించుచున్నదానను.

ఇంద్రజిత్తునిశిరస్సు—దేవీ! నీపిల్లలనిలపించెదవు. ఏమహానీ
 యుండు ప్రీతితో నీకు నన్నిచ్చి యుద్ధావ మొనర్చెనో—ఏలోకైక
 ఘోరముండు మనజేమముకొటకు మణిప్రదాన మొనర్చునో—యేమ
 గుణుని సర్వదా మనకుకలము నటయుచుండెనో—అట్టి మీతండ్రి
 యగు శేషుడే అత్మబుడై యవతరించి నన్నంతమొందించె ననిజే
 స్వరమున కేగుచున్నాడం నీవికవంతనొందవలదు.

అత్మ—హాతనయా సులోచనా! (కొంగలింపుకొనును.)

సులో—హా! జనకా!

అత్మ—అమ్మా! యీలమ్మలుండు నీజనకుడుగాడు. మహాక
 తుడు. నాకంటే గూర్మడికొకడేతోకమున లేడు. నిండగర్భ
 ముననున్న గోవులగోయు కఠినవృద్ధయుడగు కటికవాడైనను అ
 ల్లుని గారివించునుగాని ఇటుల నెగ్గినర్పడే? ఓలమ్మనా! యెంత
 ఘోరకార్యమొనర్చితివి? లోకమునందీనిండ నెట్లు బాపుకొందువు
 రామా! తారకనామా! ఇంక నేనీదేవములతో నుండిజాల నాకడ
 సాతవమస్కారమును గైకొనుము. శేకనిదోగముల నైరింపుము.

(నమస్కరించును)

రాము—దారాపుత్రులు ఋణస్థులని నీవెఱుంగవా? జవితీ
 నాకమున్నదా? నీకీభ్రాంతియేల జనించెను. అత్మహత్యను మీడిన

శ్రీ యాంకము

పాపములొకటికలనా (హనుగుత్తుని వంకడిరిగి) మారుతి! ఈను
 లోచన యగ్నింబ్రవేకించుఁగాన నీసమీపముందొక చితింజేర్చుము.

మాను—దేవాజ్ఞ (చితినిజేర్చును.)

సులో—వందనములు.

రామ } అమ్మా ! సాటిలేనికీర్తిసొండుము.

లక్ష్మి }

సులో—(చితివద్దఁజేరి) ఓపావకా ! జ్ఞానాంకురప్రభృతి నేటి
 వలన నేనొనర్చిన పాపములంబాపి, శుచియును నీనాయును సార్థ
 కతనొందించుకొనుము. (ప్రదక్షిణమొనర్చి

గీ॥ పడతిసగునేనొనర్చిన పాపములను

నాశ మొనరించి దయతోడ వన్న నేలి

మీదజన్మమువనుఁ గూడ మేఘనాడు

భర్తగాఁజేసి కావుమో పావకుండ

(అగ్నింబ్రవేకించును.)

రామ } హనులోచనా !

లక్ష్మి }

(తెరదిగును)

గద్య

ఇది శ్రీ దేవరాతనగోత్రపవిత్ర ముగిపూడి భీమశాస్త్రి

తనూధవ శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి ప్రణీతంబగు విజయ

రామ నాటక మునందు తృతీయాంకము.

చదువుడు! చదువును! రాజేశ్వరి నాటకము

చేలకువేలు విక్రయము—రెండవకూర్పు.

గ్రంథకర్త:—ముగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి.

* విజయరామము. *

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

[ప్రవేశము—కోపముతో లక్ష్మణుడు.]

లక్ష్మణ—పరుగిడకుము ! పరుగిడకుము ! నిలుము ! నిలుము ! వి
లయకాలభీముడగుదెంచినను నినువిడుచువాడనుగాను. నిలుము !
నిలుము ! వీరాధిపీరుడనని విట్టవీరితివే ! నిరుపచూనుడనని నిక్కిని
క్కినీర్గితివే ! నమరభీరూ ! చాలు ! చాలు ! నీప్రతాపము. మా
యలచేతనా మమ్ము వంచెపనించితివి ?

[ప్రవేశము—విభీషణుడు.]

విభీ—అర్యా సామిత్రి ! యక్షరాక్షస, గరుడ, గంధర్వ, సిద్ధ
సాధ్యులకైన నసాధ్యులరగు మీరు, ప్రాణభీతిని వెన్నిచ్చిపారుచు
న్న పందను వెన్నాడుటన్యాయమే ? ఇంద్రజిత్తురణ వార్తాశ్రవణమా
తమున జండతాపిత భువగంబుచందంబున మహాగ్రహోదగ్రుడై
రాక్షసేశ్వరుడు రణరంగమున కరుదెంచుచున్నటుల నదే భేరిధ్వాన
ము వినవచ్చుచున్నది. అలకింపుడు. ఆవలన నాలము కడుభయోపక
ముగ రాత్రింపరవృత్త చరులకుఁ జరుగుచున్నయది. రాక్షసులు పరు
గిడుచున్నారు. వానరులు దేకించుచున్నారు. తెగినశిరములు—పడి
నపలులభండములు—కూలిపయోధులు—విరిగినరథములు— అతి
చారుణముగఁ గొప్పించుచున్నది. కాన మనమీవలననేగి యాతవిని
మూర్ఖుండముగఁడు.

(తెరలో)

చి దృఢిసేవీపరువాని శరణీభవదత్తరమిందు వాని మహా
ద్వితీయగూ వాని, వేదకొని చేరిననుజేరిడు వాని, చాచీ
నరి మనబాచువాని కడినాయకులార ! వధింజబాగుడి
నతిమ గనుండు దుర్గతులు సంగరధర్మము దత్తవారికిన్.
అత్త—(దిక్కులు పలికించి) అత్య విభీషణ ! పూజ్యులగు అ
స్థుగరజే పచ్చుచున్నారు.

[ప్రవేశము—రాముడు దృఢిసేవీయను పద్యమును జరుపుచు]
అత్త—విభీ—మహాత్మునకు నమస్కారము.

శ్రీరా—దిరంజీవులగుడు లెమ్మదా యటవిరాడేమి తెలిచింతు
చున్నారు.

అత్త—పంక్తికంతుడు బవరమనకరుడెంచుఁ జేసి మేమే వాని
ని దోలుతెనదుర్మోహనెంచి యుండిమి. ఇంతలోమిరరుడెంచి.

శ్రీరా—లేమ్మదా నేడేటికొడెడ మాందోళన మొందుచు
న్నది. యెడమకన్నదురుచున్నది. దుర్నిమిత్తములు పొడగట్టు
చున్నవి.

అత్త—అన్నా రామభద్రా ! శ్రీమదీర ధనుర్మక్తకాతకిరీము
భూపాతిత దేహులరై, వైమారణోపాయ చింతాకాంతులరగు
మోడెందమాందోళనమొందుటకు సందియమేమి?

[ప్రవేశము—హనుమంతుడు.]

హను—శ్రీరామిచ్చంద్రులకు పండుసములు.

రాము—అయ్యవ్వుంతుడవుగమ్మ. మలిమంతా హనుమంతా!
సుగ్రీవాదులెక్కడ ?

హను—అక్కడ దనుకీరులతో బెనగుచున్నారు. కావలెదరు
దెంచుచున్నాడు. అదిమాచియే నేనటకువచ్చిని. అదేనేమి
భాగము.

[ప్రవేశము—రావణుడు క్రిందిపద్యమునుచదువుచు]
 శా. నిక్కులేభములక వధింతుడృటిలో దిక్పక్కిమల్లాడగా
 వ్రక్కల్ జేసెన శైలరాజముల శుంభచ్చక్రిదీపింపగా,
 గ్రక్కింతున్ గ్రహతారకా కులము లొకంబుల్లులింపంగనే
 జమ్మల్ బెట్టెన నర్పనాథులను జేజేల్లభీతిల్లగా,
 ఓరోరి మానవాధములారా ? సింహ కేసరములబట్టి చలలులాట
 లా ! ఊరకొనినకొలది నుద్రేకించుచుండిరే ? ఓరీ కుల దో
 హి ! విభీషణా ! నీచా ! మానవాధములకు మారహస్యముల నెఱిం
 గింది జీవించుచుంటివా ? ఇట్టి తుచ్ఛజీవనముకంటె మరణమే మేల
 నితలంపకపోయితివా ? నేడు నాచేపద్యుడవు. నికుంభిల యాగ
 ధ్వంసమునర్చిన నిన్నుధ్వంసమునేయకవిడుతునా ! ఏల వారలను
 టుగుజొచ్చెదవు ? హింసరాక్రిములగు వీరా నిన్నురక్షింతురు. తొ
 లుతనిన్ను—పిదపవారిని.

శ్రీరా—ఓయీ వ్యర్థప్రలాపములేటికి ?

విభీ—అన్నా ! ధర్మమునకు జీవములనర్పింప నంసిద్ధుడగు.

లక్ష్మ—(విభీషణుని వెనుకకులాగి) ఆహ్లా ! విభీషణా ! నీచా
 త్ముడగు నీరావణుడు దైవికమున నామంగాన్పించె పీనివధించి వృ
 త్తార్థుడచెయ్యెను వెనుకకురమ్ము.

రాము—నిశ్చయమా ! మేముండి నిన్నాలము కంపుట యధర్మ
 ము నీవు వెనుకకురమ్ము.

రావ—ఓయీ ! చూచితివా ! నాబాణములెట్లు ప్రవృత్తిల్లుచు
 వున్నా ! కాలనర్మముల—

లక్ష్మ—అట్లు భవరాయణ ! ఏలనీబెడరింపుమాటలా. పోట
 లివగుమనేని కనుక దానికొకట్టము.

రావ—అట్లు ! నీవస్థలేమ్ము ! కులదోహి—రాజదోహి
 యగు విభీషణుని తొలుతనులచెద.

లక్ష్మ—అయ్యో ! విభీషణుని క్రిగ్గొకింకయులే

(తనదేవునిని పేజీకొని)

వానిబంపుమనుచుఁ బలికెను పండవు

భండనమునకేల వచ్చినావు.

రావ—దాశరథుల జీవములు తనువులనున్నంతకాలము విలయ
కాలరుద్భుతైనను విభీషణుని జేరజాలడు,

విభీ—రామభద్రా ! రావణునితో రామునేయ ననుజ్ఞగోరు
చున్నాడ.

శ్రీరా—వానితో నాలముసేయటకు మేముచాలమే !

రావ—గీ! నాకలోకేశుడైనను నన్నుదాకి
భండనంబున విజయహృదయలేడు
చవటమానిసులగు మీరు చావకుండ
జీవములతోడ నెట్లుల బోవగలరు.

లక్ష్మ—గీ! నాయువశమునదూలెడి ఫలములట్లు
మాశరాహతిఁ దూలవే నీశ్వరముల
వాగ్వివినాదంబు విడనాడి భండనంబు
నలుపుమిప్పుడు నీదు దోశ్శక్తిఁజూతు.

రావ—ఓరీజ్ఞానసూక్ష్మా ! నీకంటె నాపిభీషణుడే మహాశక్తిఁ
డు వానిదొలి వధిఁచెడననిన న మాత్రిమన నింతిట్టవీగుచుంటివి
గాని ప్రచండదీధతుల వెదిజనుచుండు నామార్గణములు సీమన
వ్రాలి జేవలెలమృతమునుఁ గొనఁగట్లు నీరక్తపాన మొనర్పవా నీ
చా ! ఏలఁడత్తరపడియెదవు

విభీ—ఆర్యా ! మీరు వెనుకకు వెనుక అన్నా ఇది గోనంసి
ద్దుడను

రావ—(శక్తినిదీసి) ఓరీ ! కులకాంతాఁకురారా ! ఈశక్తిచే
నీవంశమొందికే.

లక్ష్మ—మిక్కిలైనదా నీవు రావణేశ్వరమ్మా.

రా—అన్నకా ? నీవు నీవు సాగాని యీశక్తిప్రభావము నె
ఱుంగవు. అట్టికరణము—
మహాశక్తి—
మహాశక్తి—

ఉ॥ శంకరఫలలోచన పంచదహతాశన కీలకావళిన్
జంకకబట్టవచ్చు ఫణినాథనిశాత కరాశదంష్ట్రులన్
గొంకకదీయవచ్చుహరి ఘోరసుదర్శన ధారనాగిని
శృంకలనుండవచ్చు మనశకృమయూపెను శక్తిపైకొనక.
(అని శక్తిః వైచెను.)

లక్ష్మ— హారామా ! (యనిమూర్ఛిల్లును.)

రాము— హారమ్మడా ? సామితి ! యనిలక్ష్మణునివయిబడి
తమ్మడా ? స్మృతిదప్పితివా ? (రావణనిరంకజూచి) ఓరీ ? లోక
కంటకా ! దశకంఠా ! రణరంగమున రామశరఃస్థుడవై కాందిశి
కుడవు కాకనిలిచితివా నయమిసీ పురవాసులనహవానము సత్వ
రమున బొందగలవు (అని బాణమలనేయును.)

రావ— ఏమి ? రామబాణప్రహారతీక్షణము ! దుర్భరము దుర్భ
రము. (అని పారిపోవును.)

రాము— సరియా ? సీతత్వసంపద. (అని లక్ష్మణునియొద్దకువచ్చి)
హా ! తమ్మడా లక్ష్మణా ! ఇంచుకేనియు స్మృతికీలిగెనా ? (అనిచెం
తకేగిపడిలింది) అయ్యో ! ఇంకెక్కడి స్మృతి— ఇంకెక్కడి త
మ్మడు— ఇంకెక్కడిలోకము— ఇంకెక్కడి యానందము— హాహా
దరా ! హాహాదరా !! ఈదీరమరణవిశళోకదవానలము పైన్నల
ముకొనుచున్నది— తాకుచున్నది— దహింపుచున్నది— అయ్యో !
అయ్యో !! అసజా ! అస్మదా ! ఇంక నేనవ్వరిభుజముపై జేతనిడి
చాపమున మోపి సంకిసింపెను. నీదండంబు నీ నేనెట్లుండగలను.
పొంగిపారలివచ్చు విచారసాగరతరంగములు నన్నుమంచుచున్నవి.
నీయెడల నేనెమియడ రాధ మునగ్నితిని నన్ను బ్రసిహావనకు న్యాయ
మా ? నన్ను దివలాలక ఘోరకాననమునకు నాతోనరుదెంచితి
వే ! నేడేలపడితివి ? లక్ష్మణా ! తల్లిసమిత్రాతేవి కేమిచెప్పుమనియెద
వు ? అయ్యో ! నే బామరదండంబు యాచి శంఖుండుచుండనో ?
కారణములుబ్రాచి చానెరిపితిమిండుచుండనో ? నీవు నాతోనరు
దెంచునపుడు నన్నుకేల నన్నునీమధ్య గద్దదస్వరమున నాయనా !

చతుర్థాంకము.

నీరమ్మ! నిన్ను విడచాలక నీతో వచ్చుచుండెనుమా! జాగ్రత్త ను
మా! యని పలికిన పలుకులిప్పుడు శాతశీలముఖములై నావ్యాధ
యపుటభేదన మొనర్చుచుండెను, ఆమెమోమునే నెలులఁ జూడఁగలను.
అయ్యో! నేనెంతనిర్భాగ్యుడను. ముద్దుతమ్ముడైన నీమధురాలాప
ములు—నీభీషణాలాపములు—మఱినావీమలఁబడవుకదా, సామి!—
చిరకాలనిద్రాహార విజ్ఞతుడవగు నీవు నేఁకిల్లు పెద్దనిద్దురం జెందితి
వా? అయ్యో! నేనిక జీవముల నెల్లు చిక్కఁబట్టఁగలను? కటక
టా! భరింపజాల! భరింపజాల!! ఓపర్వేశ్వరా! నాతమ్ముడు త్రి
యవంశాలఁకారుడు. అహంసాతత్పరుడు, వర్ణాశ్రమసీమాప్రవర్త
కుడు దేవబ్రాహ్మణభక్తుడు, ఇట్టివానికిట్టిపాటుఁ రాఁజెల్లునే?
లోకమునందలి మహాశోకమాలకెల్ల దావలముగ నన్ను సృజించితి
వా? హా! విధి! ఈనికృష్టజీవము నాకేలఁ గల్పించితివి? చతుర్ద
శవర్ష దారుణానికృష్టవాసక్తేయమును సజ్జనులనైతిని—భార్యని
యోగానల దిండవ్యామాన మానసుడనై యెటులనో జీవములఁజి
క్కఁబట్టియుంటిని. పిట్టపిడుగున నిట్టి ఘోరము—మహాఘోర
ము—తలఁచినవృత్తయము వ్రక్కలగు ఘోరము—మరపురాని
ఘోరము—రాఁజెల్లునే? ఇంక నేప్రాణములతో నుండఁజాల. నుం
డఁజాల. తమ్ముడా! అక్కణ! నాకుడిభజంబవే! నాబహిఃప్రాణ
మవే! ననుఁగాని పోవనగునే? మనమిరువురు పాదకులమును కడు
సుతనమునవచ్చి కడకొక్కనినైతినే! నీచర్యలెల్లు మరువఁగలను
నిన్నుఁబాసి నేనెట్లు జీవింపఁగలను,

సీ. తాటక శసిన తరుణమునందును
కళింపుగాచాడిన కాలమును
శంభునివిల్ దృఙ్ము పమామంబునందును
భృగురామునోనించు వేళయుండు
అడవిలకఁ జొంచు నవసరమగును
హారవిరాధునిఁ గూర్చురజితి

వాలినొక్కమ్మునఁ గూలనేసినవాడు

తుంభకర్ణునిబడఁ గొట్టునపుడు

గీ॥ నాకుఁ జేదోడు వైనేడు నన్ను వీడి

యుగ్రరామున నీవిట్టు లొఱిగియుండ

నిన్ను విడనాడి యేరీతి నెగడువాడ

నేమిసేయుదు నింక నేనెటులమనుదు.

సుషే — రామధర్మా ! ఈతనిమోము పరిపూర్ణ చంద్రబింబము నవహసించుచున్నది. నేతములు నల్లగలువలవలె ప్రకాశించుచున్నవి. ఈమహానుభావున కపాయము సంభవింపలేదు. ఇదిమూర్ఖగాని వేరొందుగాదు. దోషపర్వతమునఁగల సంజీవిఁడెచ్చిన నీతఁడు శ్రేయంబుననుండును. సూర్యుడుదయింపక పూర్వము దానించేవలయు నిప్పునినిప్పువనిదిక్క యపులొసర్పఁజాలదు.

హను — దేవా ! నేకస్త్రిముగనేఁగి దానిందెచ్చెద మీరువంత నొందకుడు

రాము — నీవు మాపాలికిదైవంబవు. నీసహాయమున నేకదాయితవఱకఱుదెంచితిమి. నాయనా ! పోయెదవుగాని శీఘ్రముగా నూర్యోదయమునకు మున్నురావేని సంజీవినిదెచ్చియు నిష్ఫలంబే నుమీ.

హను — శీఘ్రముగాఁబోయివచ్చెద.

రాము — విజయసిద్ధియగుఁగాక.

(హనుమంతుఁడు నిష్క్రమించును.)

(తెరదిగును.)

ద్వితీయరంగము — వనమునందలికొలను

[ప్రవేశము — మునివేషధారియగు కాలనేమి]

కాల — పుత్రులు, మిత్రులు, మంత్రులు, మొదలగువారెల్లఁ ను గామబాహుసంబునఁ బడి భస్మమైరి. ఇంక నైనను బాపకినిచ్చి

జేచించుచున్నాడేమిట. ఈమాట నేజెప్పినంతనే నాపైనలిగి వస్తుంది. జంపనకించె. నాపలుకులు వానికేలరుచించును? పైత్యదోషోదయమునఁ బరుస మైనజిహ్వకుఁ బంచదారయునుఁ జేడుగాఁదోచును. దుష్పథవర్తి నెవ్వరును బాగునేయఁజాలరు. ఇంకనాగతియేమి? మహాపరాక్రమ శాలియును మారుతినినేనాగితుఁడనుచు వాడను? కల్లకల్ల మాయాకురంగమై యేగిననాతఁడొ మారీచునిగతినే నేనుమాయామునినై పొందెదను. సందియములేదు. అయిననుఁగొంత వఱకుఁ బ్రయత్నించుటమంచిది. ఈవనము సోలపుప్పలభరితమై యలరారుచున్నది. (గగనము నుజూచి) ఆ! చాలప్రొద్దెనది. మారుతి వచ్చువేళయైనది. ఇంకఁ జాగ్రత్తగ నుండవలెను. నాతో వచ్చినవారు కూడ సమర్థులే. ఓరీ! లంబకర్ణా ఓరీ! ధూమ్రవర్ణా! శిశుతముఖా! మీమీవాలకములు బూరియైనవా? అయిన శిశుముగరండు.

[ప్రవేశము—మనివేషముతో లంబకర్ణుడు

ధూమ్రవర్ణుడు—విశ్రమములు]

లంబ—వా కీవనములమరియున్నవా

కాల—ఓ! ప్రశస్తముగానున్నవి. లంబకర్ణా! నీవొంటికాలు న నిల్చియుండుము. ధూమ్రవర్ణా! నీవు తలకిందుగా నుండుము. విశ్రమముఖా! నీవు నాచెంతినుండి జపము చేయుచుండుము మానుమరి తునిజూపి బెడఁకుండు. నేను “ఓం” అనినతోడనే మీరుపారిపొండు.

[ప్రవేశము—హనుమంతుడు]

హను—(తనలో) ఈమనోహరమగు వనము మా నైన్నుడు మఱ గాన్పించుటలేదే. గీనఁ జేసి దోర్నిపర్యటిమార్గమునఁ దప్పితివా? యనిశంకయంకురించుచు న్నది. కినుఁగొనెడఁజనిన నిందెవ్వఁడనుగాన్పింపరు. దాహముకటి నన్న బాధించుచుండె. జలాశయవేదేని గాన్పించిన వేలగున, అయ్యో! యెంతకష్టము. (నలదిక్కులఁజూచి) ఆహా! నాయదృష్ట! పౌత్యక భూర్జటులవలె నిందెవరో మహానుభావులు తమబలమున న్నారు అచటకేగి దప్పి దీర్చుకొనియె

దగాక. (కాలనేమిని సమీపించి) నేనా! వందనములు. దప్పిచేసా
ప్పించెందునున్న నాకిందేదైన నొక జలాశయముజూపి రక్షింపుము.

కాల—వత్సా—మారుతీ! నీయందంతమంతయు దివ్యవృష్టివలన
మేమెరిగితిమి, నీవేమియును భీతిలకుము. ఈకమండలోదకమును
ద్రావుము. ఈవధురఫలముల భక్షింపుము. ఈరేయినిందు సుఖం
బుండుము. లక్ష్మణునకు సగార్భమానగల దివ్యావళిము తెన్ని
యో మాకడగలవు. రామకార్య మొనర్చుట మావిధి. నీమిక కృ
మనొదనక్కరలేదు.

హను—ఋషిచంద్రమా! సంజీవిందేవలయుననియె మారా
మాజ్ఞాన సన్న్యంబెచ్చగింప. నీకమండలమునందలి జలమునాకుజాల
దు గాన నీప్రాంతమునందేదైన పరిలాశయమున్నయడల నాకుం
దెలుపుడు.

కాల—వత్సా! దోర్జాద్రికినీవీరేయిబోవఁజాలవు. నామాట
లాలించి నావనమున సంజీవికంట నెక్కుడు ప్రభావముగల నోవ
ధులున్నవి. వాటింకైకొని నీచేగుము.

హను—ఋషికులతలకా! ముంద నాకొక తటాకముఁ జూపుము.

కాల—(తనలో) వీనినామొసలిగల సరోవరమున కంపితినేని
వీనినది భక్షించును. నాకోరిక ఫలించును. (ప్రకాశముగా) మతి
మంతా! హనుమంతా! ఆత్మోపుసందోక జలాశయమున్నది. అం
దున్ననమాచరించి జలముద్రావి సేదదీర్చుకొనుము.

హను—మహాప్రసాదము. (అని కొలనులోదిగి కాలునేతులగడ
ల్పుచు) ఏమి! యీమొసలిసాహసము? కాలితోదన్నను. కొల
నులోనుండి ధాన్యమాలిని బయటికివచ్చును.)

హను—(రిచ్చవడును) (కాలకేమిమొఁగువారబోవుదురు)

ధాన్య—(నమస్కరించి) ఓమహానభావా! సమీరవందనా!
సమీపవిత్రిచరణారవిండి సంస్కర్మమున విగతశాపవైతిని

హను—మగువా? నీశ్వాతిదానవు? ఈభయంకరగాఢహయాపము
నేటికి బొందితివి?

కాల—నేను గంధర్వకాంతని ధాన్యమాలినియను పేరుగలదానను. ఇంతకుమున్నీశుండు నేనొనర్చిన వృత్తంబునకెంతయు సంతసింపి యొకవిమానమును బాత్రోపకముగ నొసంగె నేనావిమానంబు నెక్కి జగంబుల నెల్లఁ ద్రొప్పుడును, నీసరోవరమునుచూచి జలకేళి తుతూహలాయత్త చిత్త నై విమానంబుడిగి, జలంబులనుండుతఱిఁ ద పోధనుండగు శాండిల్యుఁడనుదెంచి “ బాలా నేమరుకర చలితమా ననుడనైతి, నన్నుఁగొఁగిటఁజేర్చి రక్షింపునుని ” వదించె, నేనం దులకియ్యకొనకత్వాన్మతు. లిట్టిపిచకృత్యమును నేయఁదగదంటిని హను—తరువాత ! తరువాత.

ధాన్య—నామాటలు పాటించకఁ దనయభీష్టము నెరవేర్చకఁ ద ప్పదని నిర్బంధించెను. నేనవ్వుడంటరాకుండు పెటంగించి యొప్పుకొ లువడసి గంధమాదసవర్వతమున కేగితిని.

హను—తరువాత ?

ధాన్య—తరువాత నాభూదరంబునందొక లతాగ్మహంబునఁ గూ రుచుండి కరంబున వీణియందరించి గానమొనర్చుచున్నంత లంకాధి నాధుండగు రావణుఁడనుదెంచి నేనెంతవలదనినను మానకనన్నుఁ బట్ట—

హను—కీరామ కీరామ.

ధాన్య—నద్యోగర్థంబున సతికాయుండను పుత్తుఁడొకఁ డుద్భవించె. రావణుఁడాబాలకునిఁ గైకొని పురంబునకేఁగెను,

హను—తరువాత తరువాత ;

ధాన్య—తరువాత మునిపాలికేగి కరంబులుమోడ్చి “మీయ భీష్టమును నెరవేర్చుకొనుఁడని పలికితిని ” నన్నాతఁడుచూచి కొన మునొంది నీవునన్ను మోసగించితివిగాన మొసల్పివై యుండుమని కపించె,

హను—రామరామ

ధాన్య—అశనిసంకాకంబులగు నావాక్యమ్ములాలించి యొడలు వడఁక గద్గదస్వరమున పలు తెఱఁగులఁ బొర్తింప నాతఁడు దయఁగని

రామకార్యాధ్యయై వచ్చిన హనుమంతునివలన విగతకావవయ్యెదవని వదించె, మీకిసలెలాశయమును జూపినవాడు రావణప్రేరితుడై ఋషివేషమున మిక్కిలించింపవచ్చిన కాలనేమి. మిమ్ముమింగెవన నుభాంతి నిటకుమిమ్మునిపె. వానివేగవధింపుడు. ద్రోణవర్మతమున కిదియెమార్గము. అదుగో నాకొరకు విమానమగుదెంచె. నేనేగెద. సెలవొనంగుడు. దయముచుడు. (నమస్కరించును)

హను — శుభంబులొనఁగూడఁగాక.

ధాన్య — మహాప్రసాదము (నిష్క్రమించును)

హను — (కోపముతో) ఓరీ! నానవాధిమా ! నీమాయము నాకడ నక్కఱకువచ్చుననుకొంటిరా ? నేను నీవేమాయమగుదువు. (లోనికేగి కాలనేమిజట్టుపట్టుకొని పురేసెంచును)

కాల — పవనతనయా ! పురుషులను నిక్షులమై కాంతారముల గలము గడుపుచుందు మాబోటివారలను విచ్ఛేదించునా ?

హను — మీబోటితాపనులను పురుషసేవకుఁ గాకాచారము,

కాల — ఓరీ! నాతపోబలంబెఱుగక నివిట్లు సేయుచుంటివి, కపింకె డనుసుమా ?

హను — ముక్కిడిరక్కసా ! నీమాయలింకచాలింపుము, దీని తో నీవేమాయమగుదువు. (గుర్రును)

కాల — (తనబోవనికి నాయుదంతమెఱులతో తెలిసినదిప్రకాశముగా) మర్కటాధమా ! ఇంకసేపుబ్రతుకవు (గుర్రును)

హను — ఇదిగోనిన్నంత మొందిచితిని, (గుర్రును)

కాల — హా! హా! హా! (పడిపోవును) (తెరదిగును)

తృతీయరంగము — యుద్ధభూమి.

[ప్రవేశము — సుగ్రీవాదులుచుట్టునుఁగూరుచుండి యుండ గలక్షుణుని శిరమును తొడపైనికుకొని రాముడు]

రాము — సోదరా ! సోదరా ! ఆకర్ణాంతవిశాల నేత్రముల న న్నొక్కసారికనుము. నామాట జవదాటనివాడవే ? భ్రాతృవాక్య పరిపాలకుడవే. నాయనా ! యొక్కసారికనువచ్చి చూడుము. మా

రుతిరాకుండనే ! అదుగో అదిక్కుననుండి మహాశేషము వెలువడుచున్నదే ! ఏమైయుండును ? ఏమన నేల ? అదుగో కువలయద్రోహి. మాపాలిటిమహామృత్యువు. భానుడు. తననహస్రికిరణములను మెల్ల మెల్లనవెల్లడించుచు సంధకారబంధురంబగు లోకమును తేజోవంతముగాఁ జేయుచున్నాడు. మాకుమహాపకార మొనర్చుచున్నాడు. (సుగ్రీవునివంకఁదిరిగి) మితమా ! వాసరాధిపా ! అదుగో మాకులకర్తయగు భానుడు మాకపరాధమునేయనెంచి వచ్చుచుండె. లోకమున సంధకారము మాయమగుచున్నది. నాతమ్మనిజీవితాశననిండుచున్నది. నాయనా ! నీసహాయముననే నేనింతవఱకు మనగలిగితి. నిర్భాంగుడనగు నావలన నీవు నిజపరివారమును గోలువడి కడుంగడకృమమెఱిగితివి ! మందభాగ్యునవ్వరు చక్కఁజేయఁగలరు. నాయాసనివింక వడలుకొనుమా. నన్నవిడచాలక వెంటనంటిన తమ్మునివిడిచి నేవనఁజాల. మిగిలినసేనలఁగూడి కిష్కింధకునీవేఁగి సుఖంపుము. నన్నురచిపొమ్మ. ఈకులద్రోహియగు భాస్కరుని రూపుమాపి నేజీవములఁ జిత్కరించువాడె. ఓరీ కులద్రోహి ! జ్ఞానశూన్యా ! భాస్కరా ! (లేచి బాణమును సంధించి) నావంశము వారుగడాయని పేరు మేనియులేక — నాతిమ్మనిమూర్ఖుఁగనక — సంజీవిదేనేగన మారతిరాకమున్న — ద్ధానవపక్షపాతివై — తత్కరమునవచ్చుచుంటివా ?

గీ॥ భువనకంటకులగు దావపులనుజేరి
లోకబంధవుడను కీర్తి రూపుమాపి
కువలయద్రోహివై వచ్చు టలవినాశ !
భాస్కరాచూడు శ్రీరామబాణముహిమ.

(అని బాణమును పేయబోవును.)

(తెగలో జయము జయము కీర్తిరామభద్రునకు)

సుగ్రీవ ! అగుదాగుడు రామభద్ర ! నీ రుతియోషదులతెచ్చుచున్నట్టి నైది. ఇదితేజ్జేమై యుండవలెను.

(పునఃసంగము — సంతోషపూర్వకముచే బూని చూచునంతయు)

హను—రామభద్రా ! మీకు శుభము గాఁక. ఓవధులుకాన్పించుకుంటున్నప్పుడు నీవు దెచ్చితిని. ఇందులకు నన్ను మన్నింపుడు.

రాము—(నిలుచి) ఎంతఘోరము జరిగియుండును ? పోజులగు వారలు తొందరతగదందురిందులకే ?

హను—సుషేణ ! ఓవధులదీసిలక్ష్మణస్వామి మూర్ఛనమాన్యుము.

సుషే—(ఓవధులదీసి) ఓమహావధులారా ! మీప్రభావమున మూలక్ష్మణస్వామిని సత్వరమ్మున మేలుకొలుపుడు. (అని వత్సలమున నోవధులనిడును)

లక్ష్మ—(లేచి కోపమున) ఓరోరీ ! రావణా ! నిలునిలు.

గీ॥ సాధ్వసావాల సంవర్త నమయభాస్వ

దళిక్తలోచన లోచనా పలనహస్య

భీకరకలంబనిచయ దర్శికరముల

గొందునీప్రాణవాయువు లెందుజనిన.

రాము—హతముడ ! లక్ష్మణా (కొంగలించుకొని) నేనెంత ధన్యుడను !

గీ॥ లభిమునిగిన చక్రైర యచ్చినటుల

వహ్నిబడినట్టి యాజ్యంబు వచ్చినటుల

బురదగ్రలిన పన్నీరు దొరికినటుల

భీతి రానాహతిబడి లభించినావు.

(హనుమంతుని చేయబట్టుకొని) పవనతనయా ! ఈమహా

సందమునకు కారణభూతుడవు నీవేకదా !

సీ॥ తొలుదొల్త నుగ్రీవు తోడమమ్మలగూర్చి

మించినచెలమి గావించినావు

శతయోజనాయుత జలనిధిలంఘించి

సీతాకుశలవార్తఁ జెప్పినావు

సహచరావలితోడ శరఁ ధిబంధించి

దితిసుతువీటికిఁ దెచ్చినావు

సలినముల్విడరించు నాగేంద్రమునుశ్చాత

కూర్చదైతేయులఁ దోలినావు !

గీ॥ రావణునిశక్తిచే భూమి వ్రాలియున్న

నాసహోదరునకు, దోణనగము వేగఁ

దెచ్చికిన్మృతఁ బ్రాణంబు లిచ్చినాడ

వయ్య ! నీయుంమెఱుంగు మూఁజనేయ. !

హను—మహామథా ! మీసాగనేరకు కుంకుమ నానిధి కృత్యమును నెరవేర్చుకొని కౌశి విశేష మెరుయునలెను ఇదియు మీ కతుణయే !

రాము—హను ! ఈవర్షతలు నెప్పుడొచ్చుదుము.

హను—రామా ! (పర్వతముతో నెవ్వరెందును.)

లక్ష్మ—మీసా ! భీష్మా ! ఏమి అనినాత్ముడు !

విభీ—మీరిట మూర్ఖులుండు పుష్కముననే నిర్విఘ్నముగ పాతాళహామి నుండి సాగరానికి పరివహింపబడినయ్యెనేని వానినెవ్వరును జయింప ననిమిలకంగదామలనంపి, యంత్రపురకాంతలబట్టి నాకొక నిమిత్తిరేని కాంతలగౌరవమును గాపాడుటకు హోమముగా మార్చిహమున నానిముసీయ వచ్చును. వేగముగ నంగదామలనంపుడు.

లక్ష్మ—చిరంజీవి ! అంగదకుమారా ! నీవు పరివారసహితుడవైయేగి రావణునిహోమమును విఘ్న మొనర్పుము,

అంగ—మహాభాగ్యము—మహాపౌరాదము. ఓ నలనీలాదులారా ! మీలోకొందరు నాతోరండు,

వాన—మహాభాగ్యము

సుగ్రీ—దేవా ! మనమందువిశ్రమింతమురండు.

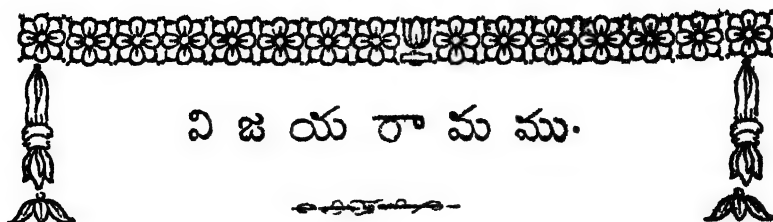
(అందరునువిఘ్నమింతురు) (తెరదిగును.)

గద్య

ఇది శ్రీ దేవరాతనగోత్రవిశ్రమంగిపూడి భీమశాస్త్రి

తనూధన శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి ప్రణీతంబగు విజయ

రామ నాటకమునకు చతుర్థాంకము.

వి జ య రా మ ము.

వం చ మాం శ ము

ప్రథమరంగము—హూమప్రదేశము.

[ప్రవేశము — అవనిడు హూమమునీయుచుండగా మందోదరి కొప్పువట్టి అంగడును వానితో మరికొందరు వానరులు]

మందో—హూనాథా ! నాథా ! ఈనీనురాలి నొక్కసారి తిలకింపుడు. సకలలోక జేగీయమాన విూక్రమశాలురగు విూకుగూర్పు భార్యనై — లోక స్తుత్యుడగు హయనకుటుతినై — తుదకొక్క బక్కవానరుచే పరిధవించబడితివే । కట్టా. నాపుత్రుడు మేఘ నాడుడు సజివుడై యుండనేని నొక్కటిగొక్కిట్టు రానిచ్చునే ? చేతే తులనానిని రామగ్రాణ్ణాలంబున కాపాతియుండు సీవివుడు సన్యాసి వైయుంటివా ? ఇంతినిర్దయలగునా ? అయ్యా !

చ॥ ఎవరుచే ? కేళ ధరణీపని కాలిను దెచ్చుటెమి గౌరవమని నిన్ను దెప్పిక్కిరియ రాక్షసయోధుల నెల్లదోలినన్ జవమున దెచ్చె నీ బ్బడు నిశాచరనాగుక నీమజూపనీ ప్లవగుడునీ బ్రాహ్మి ఎగ్గొనుడోయనదేరిల్లుచుక .

అంగ—చ॥ సుజయోధి గా గమనమదామిదానంగరమందు రాక్షసాళిని ముడగొట్టి బాంబులతో నలిగినొనరించి నీడు భార్యనిదె కెగ్గొనుచు గొని భవాంతిక పీఠిక దెచ్చితిన్ యశ మ్మునుపలకు గలూడవునిము క్తి సుజేయును దీనిజూచెదన్ .

అంగ—కెగ్గులబ్బు నిటూ గలవేని—బలముగల వాడవగుదువే

ని—నీభార్యను శత్రురమున గణించుకొనుము. శేషచో నీమఁకుఁడుకు
గువరాభవమింతోకవలెపాటియింతకైనను జులుగడనకొనము. నీచా !
నీబోయవమేమైనది ? నీబలమేమైనది ? నీప్రగల్భము లేమైనది ? నే
నెంతచెప్పినను వినకపాక్షాఠ్యము బంటులనమ్మెనది?

మందో—నాథా! ఇంతకఠిన్మృదయుఁడవైతివేమి? శత్రువులనుజ
యించుటకు శరీరబలమును, శరపాండిత్యమును గావలెనుగాని; మా
యలును, మంత్రములును యక్కఱకువచ్చునా ? అయినను మేము
నాధులతోడనే యవియుంతమొందె.

అంగ—అంతవఱకేల మాతండ్రి కిట్టివిడచెఁగాని నేగొట్టకవిడు
వను. బలముగలవాఁడవగుదువేని నన్నదుర్కించుము ? రాముఁడమిసే
యఁగలఁడను గర్వంబున సీతందెచ్చితివి. పుత్రమిత్రాదుల రామ
బాణాస్మికిం ధనములుగ నొసంగితివి. ఇంతపౌరుషహీనుఁడవనికలనై
నఁడలంపనైతి. ఐహవములెన్నిటిఁజేసినను రామని జయింపజాలవు.
గాన నివుడైన నామాటలు పాటించుము.

గీ! రామసాన్నిధ్యమందు నీరణకుశలతఁ
గొంతవరకీపు జూపించి కునలయేళు
బాణవహ్నిని బడివేగ భస్మమగుము
గాకజానకి నర్పించి కాళ్ళబడము.

రావ—(లేచి) ఓ ! మక్కటాధమా ! యేమిరానీకండ్లకానరము.

గీ! హరిణమొక్కటి చెలఁలేగి హరివసించు
గుహనజొచ్చిన భంగిని కూశలార
వచ్చినారెచ్చటకు వేగఁజచ్చుకొఱకు
నికమిమ్ముల రక్షింప నెవఁడుగలఁడు.

అంగ—బాగుబాగు ! మేము సఫలమవోరధులమైతిమి. నీవుకీ
రామనిచేజచ్చుట ధృవము. (పాదగులు పోవుదురు)

రావ—ఓ ! నీవరంగిలీయా ! నేహామతిన్నగుతనండఁగాఁజు
కాశలంఁగాని యద్దమునకు సిద్ధముగా వేగమే పిక్కబలము నూచి
తివా?బొమ్మ (మందోద్ధరి ప్రియలేట్టాను)

న॥ చిరకలకొల్కి ! నీవిటుల జంజిలనేటికి వేగనేగియా
ఖలలగు రామలక్ష్మణులఁ గాలునిమోలకు బారదోలి శో
తులనిలరాసి సంతసముతో భవిజాతకరమ్ము వట్టిదో
ర్బలమున నాకసాటిగల వారలులేరవకీర్తి గాంచెదన్.

మందో—పాశేశ్వరా ! నామాటలాలించరుగదా ? రాముడు
మనుష్యమాత్మగఁడుగాడు. వానితో పోరానర్పటకు నిటలాత్తుడైన
ను వెఱచును. మీరాతనితోరణ మొనర్పఁబారు. సీతనిచ్చి యాత
ని పాదపద్మలులపైబుడి శరణువేడి జీవములవడిసి యందేనిజని
సుఖంతమురండు.

రావ—జీవేశ్వరీ ! రావణనామశ్రీనణమాత్రమున లోకము
లెల్లఁ దల్లడిల్లును. ద్విజయమునాచరించి ప్రతిలేనివాడను ప్రతీతి
నొందిననేనుఒకపేదమానిసింబ్రార్థించి బ్రతికియుండటకంటె మర
ణమేయుక్తము. మరియొకమాట—

గీ॥ రామచంద్రుని సంగర రంగమందు
గూల్చినయేని జానకిగూడియుందు
వటులఁగాకుండ విపరీత మయ్యేనేని
ముక్తికాంతా ముఖాబ్జంబు ముద్దుఁగొందు.

మందో—పాశేశ్వరా ! నామొరాలింపుము.

గీ॥ దళరథాత్మజ రణమునఁ దాకినీవు
జీవములతోడ వచ్చుట చెల్లదెఱను
పుడమితవయసు రామ ని పొందఁజేర్చి
తప్పమన్నింపుడనివేగ జెప్పకొనుము.

రావ—మనోహరిణీ ! నీవెంతజెప్పినను రాముని శరణుగోరను.
సీతనీయను. రామునిజయించితివా? సీతఁ గూడి సుఖంచెదను. శేదేని—

మందో—అయ్యయోనాథా ! నన్నిట్లు దుఃఖజలధివేలదోసేనక
తు? రాముఁడు గాఢమాత్మగఁడుగాడు. రాక్షసాంతికుడు

సీ॥ వేదాసహాయా వీరసోమకున్దంబి
గిహ్మకుశేదమల బట్టియిచ్చె

తరిగొండభారంబు తనమూపునవహించి
 సుధనొసంగెను వేడ్క సురలకెల్ల
 ఖలహరణ్యక్షుని గాలునికడకంపి
 భూభాగనుంతయు బొందువఱచె
 కనకకశ్యపుగూపుఁ గడతేర్చిభక్తుడౌ
 ప్రహ్లాదుకడగంఢు బాయఁజేసె
 బలిచక్రవర్తిని పాతాళమునకంపి
 వేయికన్నులవేల్పు పెరలమాన్యె
 పరశుచేరాజుల శిరముల దుచుమాడి

యిలవేల్పులడ నిల నెలమినొస గె
 గీ॥ నిన్నునధియించి సురలట నెమ్మిగూర్చ
 దుఃఖసాగరమున నన్ను దోసివేయ
 దశరథాని నాఘుని భనయునిగను
 ఘడ్గనాభుడు పుడమిపై ప్రభవమొందె.

ఇట్లుద్యవించి కైశవముననె తాటకాచి నిబాటకోటులంగూల్చె;
 శివధినుర్భంగమొనర్చె; నిన్ను జెరఁగొన్న కార్తివీర్యాస్థను భుజముల
 దున్నాడిన పరశురాముని భంగమొనర్చె; నిన్ను చతుస్సముద్రము
 లముంచిన వానినొక్కమ్మునఁ గూలజేసె; ఇంక నేనేమిదెల్పఁగ
 లను. సంతిజేసుకొననియడల ముష్పదప్పదు.

రావ—ప్రేయస్ !

చ॥ తనయులమిత్రుల బుధులఁ దమ్ములవీరుల మంత్రీవర్గము
 జనుఁడనిచావఁబంపి యిఁక జన్యమునేయగ భీతినొంది నే
 జనపతివేడి చారుతర సౌఖ్యములేగతి నొందువాఁడ నీ
 దినమున రాముఁగూల్చుటయొద్దెట్లొకయో గునినమ్ముకొమ్మరో!
 మందో—రాముని నిర్జింతువనుట కిట్ల. వస్త్రైవంజుడుము.
 నీమరణాంతమున నాగతియేమి యను? నీలోఁజచ్చునఁబడి యరుదెం
 తుననినను మాజనకుఁడొసంగిన వరంబునఁ జాపురాజులదు, నాకొ
 ఱ్కైనజానకీనొసంగుము.

రావ—దేవీ ! నీనింతవఱకుంజెప్పితివి కాన నారహస్యము శుభ్ర
కడప్పినదికాదు. నేనొక్కపరమార్థమునుఁజెప్పెద

ఉ. పలుకులువేయునేని విను వారిజినాభుడు రాముడౌటయున్

కలుములబోడిభూమిసత్యగాఁ బ్రభువిచుట నాకువానిచేఁ

గణ గువధప్రకారమును కంజదభేక్షణ యేనెఱుంగుదున్

దేశీయ ముక్తి నొందే కుఁ దెచ్చి తీసేతను లోకపావనిక.

జీవిత సతీసుతాఁలు పాశపాత్రయఁ. పీఠిచేగట్టుబడిన పురుషు
 నెన్నటికిని మోక్షపాత్రయఁ గానరెడు. కేటితోనెలుగు, నాకునుము
 చలేకను దీరినది. ఇది సగతి నిష్పజ్ఞాచుకొనుము. నాగలిసవ్వుడేమా
 చుకొంటిని నేడు నాకు రామునిచే మరణము ధ్వజము.

మందో—హా ! పాపమా ! ఎంతిప్పుడోరవేంటియ్యారమ్మ.

(మూర్ఛిపోతన)

అరదిగును,

ద్వితీయః గమ — య్యభూతి.

[ప్రశ్నోత్తరము. రాహుడు]

లక్ష్మ—ఇంకను మానని చుండవలె ?

ਰਾਮ — ਯੋ-ਦਿਖ ਸੀ, ਤੇ,

అంగ—మ (నో) గా వ్రాసినది.

విధి—అనె, నేమియును విగ్రహస్థాపనము.

[ప్ర]వేశము . గాని “ఎవ్వని” అనుపద్యము చదువుచు

[illegible]

అందుకే ఈ జాబ్‌లో గమనం

వీధిగళి - పాపములను తొలగించు

చె. డి. లక్ష్మణశర్మ వడయగొన్నా

వభీషణ ౭౩ : ౩ చాచులకి వెళ్ళ

యోగ గ్రంథాల నొందుచుందా

ప్రతాపునకోడి యెల్లమునీశ్వరుల
 మాధవధ్యానంబు మామకొంద్రొ
 గీ! అట్టిగావణుతో రణమాచరింప
 సాహసించెను వారలీ జగతింగలరె ?
 కొఱవించే గొని తనకోకి కొనగడలది
 వచ్చినారెచ్చటను మీరు వత్సలార.

లక్ష్మ — ఏమిరా నీపాగరు ?

సీ! కూకటివేణితో గురులుగూడకమున్న
 తాటక నేసిన మేటియగుడు
 కదుపకక్యముగాని కాలకంఠుని చావ
 మునువేగదృంచిన మనబలుండు
 పశ్చిమవిక్రముడైన భార్గవ రాముని
 యోడించి విలుగొన్న యోధవరుడు
 ఖరదామరాది భీకరనిశాచుల లక్ష
 కార్పణగల్గిన మహావావదణుండు
 గీ! మూరనీగూర్చు తిమ్మని కుంభకర్ణు
 ఘోరరణరంగమున లీల గూల్చినట్టి
 మునకులాగ్రాణి నిమజ్జప నిందురుండె
 కారులఱవక వెఱవక పో పమింక.

రాము — గాక్షనేశ్వరా ! నీముఖశోభంబూచినతోడనే ముల్లో
 కముల నేలజాలు నాడవని తెలియుచున్నది. నీవగటివానికిట్టి పరనారీ
 లోలక తగసి కార్కము. సృష్టికారకుడగు బ్రహ్మకు జౌతుడవు. ఆ
 తివవిక్రమపు సకలకళా పరిపూర్ణపండితుడవు.

లక్ష్మ — అగ, నా ! ఈనీచునిట్లెల స్తుతించెదను ?

రావ — రణ మొనర్పజాలక.

రాము — గీ! బ్రాహ్మణుడవౌట నినుఁగంపఁబావమగుట
 నిరసఱకేను తెలిపితి నింకెన

సీతతోమాకు రాజ్యంబు జేర్చివేగ
భార్యతోఁగూడ నడవుల బ్రతుకఁబొమ్ము.

రావ—ఏమిరా నీదారుణాలాపములు ?

గీ॥ బాలకుడవౌట నిరుజంప బాపనునుచు
నింతవఱకేను సైచితి నింక నైన
జానకినినాకు విడనాడి చావకుండ
నడవులందున పసియింప నఱుగుమీవు

రాము—రావణా నామాటలాలింపుము, నిష్కారముగఁ జెడకు
ము. తాటకాదులగతియు, తమ్మునిరీతియు, కొడుకుచంపమ్మునుయో
చించుకొనుము.

రావ—ఏమి ! రామా.

సీ॥ అబలయాతాటక ననుజతోడనుగూడి
చీల్చినంతన నీవు జెట్టివగుడె ?
చివికిమూలవడిని శివునికాస్కమును
విఱచినంతన నీవు ఏరుడగుడె ?
భూపతులనుగొట్టి చాపాబువీడిన
బడుగుబాపనిదోల బలుడవగుడె ?

చెట్టుమాటునడాగి గుడ్డుగావాలిని
యట్టదొరికినమాత్రం యోధవగుడె ?

గీ॥ ఒడలెఱుంగని నిద్దురనాఁగు కుంభ
కట్టఁగూల్చిన మాతాన ఘనుడవగుడె ?
ఇంక నీరతికూటల నెగటనైనఁ
జెప్పకొనకుము మరెకొంత సిగ్గుచేటు.

రాము—అంకేశా ! నీజీవములనేల నిష్కారము పోగొట్టు
నినియెడవు. బ్రతికియుండినయెడల సెట్టివాఁఖ్యములనైనఁ బొందవ
లెను. మించినదానికి విచారించిరఁ బ్రయోజనములేదు. ఇప్పుడైనను
లేలివినుండి నుఖంపుము.

రావ—మనుజాశనులమగు మమ్ము నీవు వధించుటయా ! లోక కవీరుడనగు నేను నిన్ను శరణువొచ్చుటయా ! ఎంతవిపరీతము !! పో రొనర్పజాలకఁ బొగడఁజొచ్చినవాడవు నీవెట్టివీరుడవు. ఇంకనీవీ ప్రానంగముఁ జాలింపుము,

లక్ష్మ—రాక్షసాధమా ! మహీసుతయొంటినుండఁ జోరుడవై యామెండెచ్చితినికాని మాలోనొక్కరికేని నాడుగాన్పించితివేని చోరుడవై వీరుడవో లోకమెఱిగియేయుండెడిని.

రావ—ఓహో ! వాలినేయచుండము చోరత్వమా ? వీరశ్య మా?వీరపురుషోచిత వ్యాపారము మీయందేమున్నది. యోధాగేస నరులొనర్పు మహాద్భుతకార్యము లేమొనర్పితిరి. ? కాటుగూతలుక రవాలములగునా ?

లక్ష్మ—నిజము ! నిజము ! కాటుగూలు కలవలములుకావు. తుచ్చజీవనము స్వచ్ఛజీవనము కాదు. మీరొసర్చెడు ఘనరార్య ములను మేమొసర్పగలమా ?

సీ॥ మరియాదపడనాడి పరిహాస మొనరించి

నందిచేళాపమ్ము నొండగలమె ?

కార్తివీర్యాద్యను కారాగృహంబున

బంధవ్యులనుమేమువడయగలమె ?

వాలితోరనుజక్తి వాసులలోఁగ్రుంగి

సిగ్గునపురికేను చేరగలమె ?

కడువేడ్కఁబ్రోజేతు కడకేఁగుచుండిన

కోడిలిఁబిలుసిఁగూడగలమె ?

అ॥వె॥ వెల్లిడివినున్న వెలఁదులు జిహ్వాంగ

కడలియొనిగిపీము వెడలగలమె ?

అటవియెఁగితిన్న యటలాశిరోమణిన్

బట్టితెచ్చిపురి బెట్టగలమె ?

రావ—ఓరీ ! నవ్విడిచులారా ! నవశితమ్ముడు రాజ్యమునవ హరింపనడవులనిడుమలఁబడుచుండు మీరామమ్మధిక్షేపించెడువారు.

కం॥ వెనువెంట మర్కటంబులఁ

గొవితరిగడుచిచ్చగాండ్ర గోమునమీరర

దనుజేందుగఁడ నగునాతో

ననిసేయగ వచ్చినార లహహా ! యిటకున్.

లక్ష్మ—అ॥ వె॥ చిచ్చగానివగయె తెచ్చెటవినుండి

కాకయున్న నేడు కానిబడవు

ఒక్కకోరివచ్చి యూసునంతయుఁగాల్చె

మర్కటముల బలము మఱచినావొ. ?

కాము—ఓదానవనాథా ! నామాటలు పాటింపుము. బ్ర

హ్మ తేజనమన్వితుండవగు నిన్నుఁజూప నామనంబుగీకరింప కున్నయది.

నీతతోలంకనిచ్చి యెందైననటిగి సుఖంపుము.

రావ—ఓసంగత భీరూ యేటికిపార్థనావాచకములు. వన్ను నీవం

తమొందించెదవా ? ఏయత్త్రును నచెప్పము. జెప్పుము ?

నీ! ఇంద్రాత్త్రును న నన్ను నిలఁగూర్తునంటివా

పాకానాయుంటి పార్థకాపు

ఆగ్నేయశరమున నడగింతునంటివా ?

అగ్నినాగర్జుల నడఁగియుండ

వరుణాస్త్రముచేత బసదూర్తునంటివా ?

నరుణుండునాచేత భంగపడియె

బ్రహ్మాస్త్రమునచేత భంజింతునంటివా ?

లిమ్మిల్లుట్టువుమాపి తామహుండు

గీ! అధికవిభ్యాటమొందిన యత్త్రునిచయ

మిట్టచిన్నమైయుండ నింకనీవు

కడఁచునట్లు మార్కొనగలవునన్ను

కాననానానానక గడలిపోయి

లక్ష్మ—ఓరీ మహానాథా !

నీ! అఖండదేవత కావించునుగూర్చు

నిన్ను నానానానక గడలిపోయి

కూర్చి దైతేయుల హాపుమావగనెంచి
 కడుభీషణముగఁ గాల్గునెద్ది
 మాయావియగునుష్ట మాతీయఁబాణముతో
 హరియించినట్కిర్తి నలరెనెద్ది !
 సాధ్యమగుల మాన సంబులభీతినిఁ
 బోకార్పఁబ్రీతిననుఁ బూనెనెద్ది ?
 గీ! సంగరంబున నీవారిఁ జంపెనెద్ది ?
 అట్టిశ్రీరామ బాణమె యనురినిన్ను
 గూల్చునికకాటుఁ గూతలు గూయకుండ
 బలముఁగలదేని నిలుపుము పవరమందు.

రావ—తులువా ! ఎన్నఁడోచరిగినయుదంతముల నేలమాటిమా
 టికిని మాకడ మొదలు పాత మొనర్చుచుండువు. శక్తిగలదేని యీ
 భయంకరాస్త్రమును వారించుకొనుము. (బాణమునువిడుచును.)

లక్ష్మ—ఇదే దానినిఁజూచితిని. (బాణమువిడుచును.)

రాము—సోదరా ! నీవు వెనుకకురమ్ము. (న ను క కులాగి)
 ఓయీ ! నీవీశరాసారమును వారించుకొనుము. (విడుచును.)

రావ—అది నన్నేమిచేయఁగలదు. నీవిద్వాన సంతమొందెదవు.

రాము—ఏటికి ప్రయానము ? దానినిదేవారించితిని (విభీషణు
 నితో) ఓయీ మీయొన్న మేన నెన్ని బాణములు నాటిననుఁ బ్రయో
 జనము లేకున్నయది. హేతువేమి ?

విభీ—రామభద్రా ! వీనినాభియందమ్మరిభాండ మొందుఁగల
 దు. దానిబ్రోహ్మస్త్రమున నింకించితిరేని తప్పకమీచేపధ్యుఁడగును.

రాము—రావణా ! నామాటలాల్చివుము. చెడకుము.

రావ—ఓరీ ! నీప్రగల్భములు మానుము.

లక్ష్మ—ఆగ్నిహ ! అలసింతువేల ?

రాము—నొసటివ్రాత యిటులనుండె రాక్షసేశ్వరా ఈబ్రోహ్మ
 స్త్రమున నీవంతమొందెదవు. (బ్రోహ్మస్త్రమును విడుచును)

రావ—హా రామా ! ధన్యోస్మై ధన్యోస్మై. (పడిపోవును.)
 (తెరదిగును.)

తృతీయరంగము—పురబాహ్యప్రదేశము.

[ప్రవేశము—రాముడు విచారముతో]

రాము.—పరిగ్రహింతునా ? పరిత్యజింతునా ? ఇదివిషమపరీక్ష
పరిగ్రహించితినేని, భర్తనుపిడి యొంటిగఁ బగతుంటునుండిన పక్షః
తిని. రాముడు మోహపాశబద్ధుడై—స్త్రీలోలుడై—యుక్తాయు
క్తపరిజ్ఞానశూన్యుడై—చేకొనెనని లోదలు నన్నెంత నిందింతుడు.
పోనిమ్ము నామాటకేమని యూరకొనినచో దిగంతవ్యాప్తమై—
అసమానమై—శారదపూర్ణచూచుద్రోకా సంకాశమై—కువలయా
హ్లాదకరముగు మారఘుకులముకీర్తి నేటితో కళంకమునొందునే !
ఏమిసేయవలయును ? ఏమార్గమును స్ఫురింపకున్నదే ! చేయుటకేము
న్నది. ఎటులైననుఁ బరిత్యజింపకఁదప్పదు. పరిత్యజించితినేని అగ్నిపా
క్షిగఁగైకొనిన భార్యను—అనుకూలపతియగుభార్యను—తన్ను విడఁ
చాలక నకలనుఖములఁ బరిత్యజించి, వల్కలఘారిజేయి, వన్యఫలా
హరిణియై, భయంకరసత్వారావ సంయతముగు నరణ్యముల కఱు
దెంచినభార్యను—తన్నేజీవముని లోకమని, సుఖమని, భావించువర
మపతిప్రతాపిరోమణియగు భార్యను—త్యజించినఘోరపాతకము న
న్నెన్నిజన్మములకైన యద్యజించునా ? అదిగాక మాజానకి వర్తనము
నెఱిగినవారెల్లగును, నాననుక్షణమునఁగాకపోయినను, పరోక్షమునైన
న, రాముడెంత కఠినవృద్ధుడు—ఎట్టికూర్క కర్మకుడు—ఎంతవి
వేకహినుఁడని తిట్టకుండురోటు? అకటా ! ముందునకుపోవ నూయి,
వెనుకకుఁబోవనోయి—ఎటులఁబోయినను, బ్రాణసంకటమే. ఈవి
షమపరీక్షయందెట్లు తీర్ణుడనగుదును. అకటకటా ! జానకీవియో
గమతిదుర్భరము. నాజానకిని—నేనుగాన్పింపకున్న నిశుప మొక్కటి
యే మహాయుగమని భావించుజానకిని—అనం వమయప్రకృతిని నా
రూపావలోక నేతరమునఁబుంగునిజానకిని—సుఖసమయములనే గాక
కష్టకాలములఁగూడ నన్ను వెన్నాడిన సహధర్మిణియగు జాన

ని—నానుభవేటికయగు జానకిని—నాబహిరప్రేమగు జానకి
ని—విడచుటయా? ఎంతకష్టమెంతకష్టము! (యోచించి) వ్యా
దయము కోసినపాపముగ నొనర్చుకొని యెటులనో సేపించెనన
నుకొనినను, నాప్రేమాస్వరూపిణిని దలచినంతనే హృదయము వ్ర
క్కలగుచున్నది. ఇట్టిదర్శనభీషణాశని సంకాశవాక్యములూ మహా
సాధ్యవీనులూ బడినతోడనే యీవాడిలోకమును బరిత్యజింపదా?
నాకరగ్రహణమొనర్చినదాడి కడలేనికడగడ్డ బడుచుండచేగాని
సుఖలేశమేమయు నెఱుంగజే అయ్యో! జానకి! మనోనాయకీ! ఈ
స్థానముగు మాట— నాదరితేరకుమనిమాట—ను బరిత్యజించితి
నను మాట—లోకోపకాపవాదమునకు భీతిలియింత జేసితి నను
మాట—నావరసగహ్వరమునుండి వెలువడినతోడనే—ఎట్టి యా
రాటమును—ఎట్టిభీతిని—ఎట్టిపాపిణినిబొందెనో, లేకనీలోకమును
వీడిపోయెనో! హాకటికవిధి! లోకమున బహునికృష్టముగు, సాయ
ముగు, బాహ్యవాక్య నొకదానిసేయించితివి అంతటితోదనియక స్త్రీ
హాస్యమున సిద్ధముగనుటివి. ఇందులకానన్నగృహంబుట, లో
కోపవాదము! ఎంతమోరకార్యమునుసేయించునెంచితివి. మోహ
ము! ఏమి నేధించెదవు. దూరముగాబొమ్ము జానకి! ఇంకనివు
నాతల పుట్టి గాము. ఇకటా! వారతుననినను మరవురాకున్న
ది. చిరకాలమును మిలితయక స్వామిగద్రొసిసాధ్యునిగునా? ఇట్టివిష
మననుచున్నప్పుడునుగకుండ నాధుహినిజరుగకుండ నెటు
లవ్రేమిండును? కేవల సహృదయ లోకాపవాదభయముచే
నిర్లభ్యులైనా మిగులకానిబరిత్యజింపదా అపహాస. మోహసాతబం
ధనమును బొందుచున్నాను నాశివి మృగహింసలు దురితము.
అవ! ఇప్పుడు నాసేవాని గుణదోషముల లక్షములు వెల్లడి
యగును. ఎంత భీష్మము! ఈలోచన
చూడండి.

[పరీవేశము—సీత ఆతురతతో రాముని పాదములపైఁ బడి

సీత కన్నీరునించుచు]

రాము—మహాభాగ్యము ఆర్యపుత్రుని...ఆర్యపుత్రుని...ఎన్నిది-
మలకు చూడఁగలిగితిని, నుభయ కాంక్ష నైతిని.

రాము—జానకీ ? ఆలమున శాస్త్రపులఁ బరిమార్చి, పౌరుషము
పి ఆమర్షలాభమునొంది. వైరి కృతావమానము రూపుమా-
కృతార్థుడనైతిని. నేటికినాశ్రమఫలించెను, ప్రతిజ్ఞతీరెను. నేనెడ
కాసియున్నయెడ నీచలచిత్తుడగు రావణుడు నిన్ను గహనాంతరము
నండి మృచ్చిల్లిదెచ్చినది దైవశ్రమముకానిలోకులారకొనరు.

సీత—(తనలో) హృదయమా ! వ్రక్కలుగాకుము. ఆర్యపు-
త్రుని నోటనుండి యెట్టి యమంశవాక్యము వెలువడునోకదా ?

రాము—(తనలో) ఈపూరిచరిత్ర—యీమహాసాధ్వి—యీ
మాయకురాలు—యీ నామాట వినివంతనే యెట్టియారాట
యందునో ?

సీత—(తనలో) ఆర్యపుత్రుఁడేటికో చింతాకాంత చిత్తుడై
పరితపించుచున్నటులఁ దోఁచెడిని. ఏటికోనాడెంద మాందోకన
యొందుచున్నది.

రాము—కాంతా ! ననచరసేనఁగూల్చుటయు, వారాసిదాటివ
చ్చుటయు, పుత్రమిత్రహత్య సమేతముగ పంక్తికంఠునిఁ బవర
మునఁ బరిమార్చుటయు, రఘుకులయశోరక్షకార్థముగాని నీకొఱకుఁ
గాదని యెఱుంగుము.

సీత—హా ! నీచితేక్యరా ! ఇదితగునా ? కర్ణభీషణులుగ నీకతిన
వాక్యమును ప్రాశస్త్యమునలెఁ బలుకనగునా ? ఈమాట మీనోట
వెలువడుటయు, నేడుటయు, నవర్తముగాదా ! మీరిట్లేల నన్నొ
నాడెదరు; నిక్కమా ? మెలమా ? భవద్వియోగానల పరితప్తహృ-
దమునగు నన్నిట్లు కించింపనేల ?

రాము—బాబీ ! కోటిమాటలేటికి ? (ప్రాప్తచారిత్ర) సంజేహ
వై నాయగ్రభాగముననున్న నీవు లక్ష్మీరంగిచెంతనున్న దీపము

వితాన నాకుఁబ్రోతకూలవు. ఇకఁగలందనేల ?

సీత — అయ్యయో ! నాధా ! నాధా ! నావర్తనము గాతె
ఱుగునా ? ఎఱిగియు నర్వజ్జులరగు విారిట్లు నన్ను బాధించ
నగునా ?

రాము — అతివా ! రావణుడు కూరికగ్గుడు నీవో ? త్రిలో
కనుండివి, మఱియుఁ దనపురినొంటిమఱిటివి లోకులనుమా
నెవరా ?

సీత — పాణేశా ? పాణేశా ! దుఃఖభరము నవనశనై యుం
డతరి నుండివైత్యగాత్ర సుస్పర్శనొందితిగాని వేఱొండుగాదు
నా ! ఎఱిగియు. మీరువల్కి నమాట దుఃఖాతినాచులయందు
వ్రుంచుగాని విశ్వంభరసంభవనై మీకుఁగూర్పు భార్యనైయు
న్న నాయుడవా ? పిన్నటనాటనుండియును నామానసమును మా
తెఱుగునా ? పక్షలచేగ్రహింపబడుట కశక్యమగుట నమది మి
మ్ముఁదవితె, దేహముమూలముటఁ జక్కె.

రాము — మగువా ! పరగృహినినీనియగు పన్నిం గమ్మ
తఁబగ్రహించుటకు మానముగల వాఁడిచ్చగించు. రావణాంక
పక్షిభిష్టనై దుష్టదృష్టిచే పరిదృష్టనైన నిన్ను మఱలవీఁ తిన్న
కొందును ?

సీత — నాధా ! నామొరాలి. పవా ! నామాటవిశ్వసించరా ?
ఆరావణుడు నన్నుఁజేరఁగలడా ? మంత్రప్రాతమల పురోదాశము
ను హవ్యవాహనఁడదనఁగూని భుజముఁకుఁజెరసగునా ?

రాము — అబలా ! ఇంకనగవనేటికి ? నీవెన్నిఁబెప్పించు నిన్నుఁ
జిగ్రహించుబుద్ధి మాకులేదు నీవోనాకు నిమిత్తములేదు — నీ
యుదాగక్తిలేదు — బ్రతుములేదు — మాయాభాసువర్జినినై నీవె
దేనిజనుము, లేదేనీ, ఈసగా సమానములక్షణ, భరిత, శత్రు
ఘ్ను, కీలీమణి, సుగ్రీవాగగా నలలొనియచ్చవట్టపని నొక్కని
నాన్మిసంగక్షణార్థ మనపొలము.

సీత — డీనా ! కలకాలముగలవీ నాతోఁజెలిమియొప్పి సల్లా

సచార సహకృతల సంగసంబంధగూర్చిన వాడవయ్యను, నాహృ
దయాబెటుగనివాడవగుట సేవందభాగ్యమైతిని. అక్కటా ! ఇట్టి
శంక నాత్మయందిడిగొనియు, నాడేవిడనాడక నాక్షేమము నరసిత
మృగి వాయుసుతుకేయంపితిని? అనుహించుడు నాటినాదైన్యపు
దృశ్యగనియుండెగదా ! అయ్యదిమీకుఁజూపలేదా ? ఈమున
తిమిండు కేసయు నాకుఁదెలిసినదో బాగునుల నప్పుడే బోధ్యుని
పనా? — మిమ్ముబాసిన క్లేశము నన్నిది నములు బాధించునా ?
ఇందఱలో నాకిట్టికట్టుకలుగనా ? — నాథా ! మీకీశ్వరు సభ
పించునా ? — మీసఖులగు సుగ్రీవాదులు సుఖాన్నియులై యు
డరా ? — నేవననాన రహితమై జగముల నతీర్తి వడవచుకును
నా? — కటా ? ఎట్టిచటసంపాప్తమైనది ? ఆర్కపుత్రా ! నీవుని
త్యనత్యవతుఁవే ! శివగు ననిచేనాచరింపబడిన పాణగ్రహణ
ము — అగ్ని సాక్షిగ నొనర్చిన పాణగ్రహణము — వసిష్ఠ వామదేవ
తాలఖిల్యుని మహానుభావమున యముని గావించిన పాణగ్రహణ
ము — ఇంద్రదశరథాది రాజులమోగల నాచరించిన పాణగ్ర
హణమునూహముయెడ ! అత్యుచయ్యనే ! అవాచ్యమయ్యనే !
అట్టిలమయ్యే ! నాకీలమను నిరంజనాకుగల కూర్మము, భక్తి
యొ, నవలదోపితివే ! బహష్మంజివే ! విసర్జించితివే ! హా !
హా ! పాణిశ్వరని చేరి అరిష్టజింపబడిన పశుల లోకముననిగదా
స్వదురాచరమున న్నూనయము — నిశ్చలము — ధ్యమము, ధాత్రీగ
ర్భమునన లడి సేతావ్యాపకబుజుల వి గాఢముపీలకుడగు మిథిలే
తునిచేరి బెడలడి ముఖాలవదీపకుడుగుని ధ్యమనము గాగాము
కోడలనై లోకానూనూడవగు నెకుఁగూర్చునై, తుట్టతొడకిట్టి
ప్రాన్తరభృంశిలోనై, పువచచేరి నిశ్చలమునన్నుకొనుట
కెంత ఎడవాద బలహీనులు చెందగల నామగి మూడ. భూ
మ్యాదిగోన లెవ న సాక్షులుగా నే నున్నాఁడు ? కొక్కినొక్కవ
కాదు నా నా పుణ్యపుట నున్నాఁడు.

[illegible]

పుత్రీయైడ నించుకేని యనుమానింపఁ బాడియే ?

రాము.—సీత పూతచరితయేయగుఁగాక—మహాసాధ్వీ మణియే
యగుఁగాక—ధాత్రీజాతయేయగుఁగాక—భర్తనువీడి పగతునింట
నుండుట లోకమచూనించును ?

లక్ష్మ—మహానుభావా ! జ్ఞానశూన్యుల మాటలను పాటించి
మహాజాతను, సాధ్వీమతల్లిని బరిత్యజింతువా ? ఇదిసీకున్యాయమని
తోచెనా ? యుక్తాయుక్త విచక్షుణుడవే!—సర్వజగ దారాధ్యుడ
వే!—సర్వస్వోన్ముక్తుడవే ? నీరాజ్యమున నిష్పధిక్షేపించువావఁడు
హను—రామభద్రా ! జన్మపరిపూతయగు భూజాతనుడెమా-
మాలనుఁగూర్చి లోకులనుచూనింతురా ? కల్ల.

లక్ష్మ—అన్నా ! ప్రమాణవద్ధతిలేని పానుల మాటలనుపాటిం-
చుట కేవలమధర్మము, అధర్మము. ముమ్మాటిసధర్మము—

రాము.—తమ్ముడా ? రాజునేను స్వతంత్రుడనని జ్ఞానపదుల
యందైనాదరణమొసల్పి వారినిలెక్కఁగొనక యిచ్చవచ్చినతెఱిగిన
దిరుగుటయనుచితము— అన్యాయము—అధర్మము—వినాశ కర
ము—రేడుపౌరుల చిత్తవృత్తి నెఱింగి తిరుగవలెను; వారలకు
దనపైఁగల కూఁమిని బ్రతిఘటముఁగఁగొనుచుండువలెను; వారి
చ్చరించని మేరువు నైనను త్యజింపవలెను—కల్పవృక్షము నైనను
కాల్చవలెను—నాయనా ! పేగు పెట్టి జ్ఞానశూన్యులగుదురు? పౌరు
లప్రీతిచే రాజ్యమునస్పృహగలము—పౌరులయనూయచే రాజ్యము
పాడగును—ధ్వంసమగును—నిశ్శూలమగును—నాయనా! రాజు స
హస్రాక్షుడై సర్వకాలసర్వచరణలయందనుఁ గోటిశ్చక్రవిమొదలుకూ
లివానిపటమును—కాషాయాంకిధామమొదలు కాటికాపరిరంభను—
వివేకధనునిమొదలు పాల్క—నివజును—తనరాజ్యమునందు—తన
పరిపాలనమునందు—తనకేసునందు—తనభావయందు—వేయే
లకహారవిహారములయందుఁగూడ నేమరుకొందురో ? ఎట్టియాశ
యముతోనుండురో ? ఎట్టిప్రీతితోనుండురో ? ఎట్టివిశ్వాసముతో
నుండురో ? ఎట్టియూర్షితనండురో ? ఎట్టియనూయతోనుండురో ?

ఎట్టిభీతితోనుందురో? కనుగొనుచుండవలెను. అట్టిరాజు జానపదులు జ్ఞానశూన్యులనియోజించితనయిచ్చనచ్చినచోష్పన తిరుగుటయా? ఎంత ఘోరమెంత ఘోరము మనయిత్వార్థకులమందుఁ బాదులకెట్టికారవము—యెట్టివిశ్వాసము—యెట్టిదయ—యెట్టిభక్తి—కలిగివర్తింపుచుందురో! కనుచుంటిమే? వారల్హక్కిరి నొందుటకు సేతువేమి? పూజ్యులగు పూర్వులు తాము సర్వస్వతంత్రులమని విష్ణువేదక పృజానుమతినిగొని కార్యనూచరింతుటయే. అట్లుతరతరములనుండి యార్జించిన మహాకీర్తిని భామినీమోహపాశబద్ధతఁ బాదుసేయమందువా? అతివనితమగు ఆర్యావర్త పుణ్యభూమిని పరిపాలించిన సార్వభౌములలో నొక్కరేని సృజానుమతంబును వడయక సంచరించిరా? నారాజ్యమున నేను సర్వస్వతుల్యుడఁడఁగాను, ప్రజలకధీనుడనుకాన సీతపూతచరితముని తెలియునంతవఱకు నేనైకొనను. తానకల్గువయేని పాపముఖంబున శుచియై వెలువడుఁగాక, ఆలసింపక చితిఁ బేర్చుము.

సీత—సామిత్రి! నిక్కముగ నేను మహావీరవీరవేని, మనోవాక్కాయకర్మములచేతను, సర్వకాలసర్వావస్థలయందును, శ్రీరామచరణారవింద ధ్యానేతరమెఱుంగ నేని, భూమిస్వాధిపంచ భూతములును, ఇంద్రాదిబృహదాంకులును, బ్రహ్మాదిత్రిమూర్తులును డెంకముల నానందమొంద. అతిఁ విత్రేనుగు నార్యావర్తమున నుజ్జాశిరోరత్నముల కాదర్శకురాలనై మీరుఁగాంచుచుండ నిర్దోషురాలనని నొక్కివక్కాణించి యున్నబ్రేవేళించి నానిర్దోషత్వమును నిరూపించెద. నాయందు సీతుఁగూరిమియు, భక్తియు, గౌరవమునుఁగలదేని యిటు నొక చితిఁ బేర్చుము.

రామ—అనుజా? ఏలనాలసింపవు?

లక్ష్మి—(తనలో) ఏ సాధ్యపరణాదివిందముల కనవరతము నమవ్వరించుచుంటినో! ఆమెకుచేతేతులఁ జితిఁ బేర్చుచుంటినే! ఎంత ఘోరమెంతఘోరము (చితిఁ బేర్చుచు)

సీత—నేనన్నిబ్రేవేళింపక పూర్వము నిర్దోషురాలనని నొక్కినా

శ్లో-చెప్పచున్నాను. ఓకర్మసాక్షి ! ఈలోకమున నీవెఱుంగనిదేదియునుండదు. ఓయిందాదిదిబృందారకులారా నేనకల్గవననుటకు మీరేసాక్షులు (రామునివాదములకునమస్కరించి) ఆర్మపుత్రులకు నేవరాలి కడసారిసమన్వారములు— (అగ్నిచేరి కేగి)

ఓహవ్యవాహనా ! అఖర్గగర్వసమావిష్ట గాడాధ తమనదూరీకృతస్వతేజః ప్రభాభానమానకీలీకీహపేతా ! పశ్చియకాలాభీం సంభూతజ్యోజ్వల్యోగం జన్వలికామలికా వుంజనప్త జహ్వహూణిరిబ్రహ్మాండభాండోదరా ! అనేకభూమిలములు దత్తాద్యాహుతీర్వాహన పవిత్రీచరితా ! దక్షిణముత్యభూజాత్మత అఘాఘునిస్సారణపక్షితి తేజా ! జాతపేదా !

చ- అనయమునాగు ప్రాణవిభు నాత్మభజించుచు మందునేని మేదనిగడ నచ్చరిత్రనయి దిప్యలుమెచ్చగ నుంకిచేని, కాదనకిరఃఘ్నూహుజ్ఞానగునాజ్ఞలవర్తలు మంకిచేని, నన్నలుడ! పాపవాహనుడ! యారససక్తబ్రహ్మోమిత్రతేన.

(అని యగ్నిఃబ్రీవణించును)

లక్ష్మి—ఈ ! దుర్భరము—దుర్భరము—చూడనోప ! చూడనోప !! (అని వెనుకకు జరుగు.)

[ప్రవేశము—అగ్నిదేవుడు సీతతో]

అగ్ని—అయ్యదా ! ఈమె లోకైకసాధ్య ! సర్వలహిత్ర ! ఈమె మందెచే నోషముగలేకు ఈఘామిష నాగోజొచ్చుటలేని సుచిత్రవ పేగూడ యిక్రైతి నిసిమెగొని లోకములు సుఖోషేష సుఖంపుము. (జానకనొసగున.)

రాము—(బ్రీతచే నిలుచుకొని) ప్రాశీశ్వరీ లోకాపవామనకు భీతినింతుల జేయుదులకు నన్న మన్నింపుము—

శీత—పాణిశ్చకా ! నైవేద్యములకు వగఁబనిలేదు.

అగ్ని—అయ్యదా ! పురావశాసల సంహరించుటకు లోకముల నెదురుముచ్చు బ్రహ్మము నీ, లోకవరమునెనంగిరి నీవేమికో గుర్రున వేయు పవిత్రమయ్యె.

రాము— దము దేవా! హృతవానరులను జీవించు శేయుడు.
 అగ్ని— అసుంగర్భగతులగు వారందఱు మిగిలినవారెల్లయును
 జీవించెదరు— సీతైభరతుడు వేదించుండె నింకసీవు శీఘ్రమున న
 యోధ్య కేగుము పట్టాభిషిక్తుడవగుము. (వానరులు లేతురు)

రాము— మహాభాగ్యము.

[ప్రవేశము— విభీషణుడు]

విభీ— అర్యా ! శ్రీరామచంద్రా అదే! పుష్పకము సిద్ధముగనుం
 చితి నందధిరోహించి అయోధ్యాపుర కేగుదమురంపు.

రాము— మహాభాగ్యము.

(అందరును నిష్క్రమింతురు.) (తెరదిగును)

తురీయరంగము— పట్టాభిషేకమంటపము

[ప్రవేశము:— శ్రీసీతా రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న వి
 భీషణ సుగ్రీవాంగదాదులును, కొనల్యారులును వసిష్ఠుడు]

శ్రీరా
 సీత } సభాస్థారులకు వందనంబులు.

వశిష్ఠుడు— సీతారాములకు శుభంబు లొనగూడుగాక.

పారులు— శ్రీసీతారాములకు మంగళములొనగూడుగాక.

సీత— రామచంద్రునకు జయపగుగాక; ఇక కాగలభరత

భరతవాక్యము

గీర్ధాణి ముక్తుకంబయి తనకుగాక

ఉవిడలెల్లరు బలి క్షి నుండుగాక

వరములు మూలబ్రతి నెలగురియుగాక

వ్రజకుస్వారాజ్య ముఖమలవసునుగాక

— గద్య—

ఇది శ్రీచేవరాజునొత్తినవిత్రి మంగిపూ

తనూధవ శ్రీరామచంద్రేశా శ్రీప్రణా

రాము నాటకమునందు వంద

సమాప్తము

అ. ప్ర. శీ

రాబోవుగ్రంథము

కేతకి

ప్రదర్శనాను కూలముగు 5 లంకముల సాంఘిక రూపక ఇందు వరశుత్కము వలని యిక్కట్టులు హృదయంగమముగఁ జేపఁబడినవి. కన్యల కష్టములు—జననీ జనకుల సంతాపము— ఘనురాచారములు—కన్నుల గట్టినటులు—హృదయ ముకురమ ప్రతిబింబించునటుల—ఒడలుజలదరించునటుల వ్రాయబడినవి.

కృతికర్త:—మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

ఈ క్రింది పద్యములవలన శైలి గననగు

సీ: కలకువేల కట్నాలు గూర్చినగాని పెండ్లి కార్యము దలపెట్టెరాదు.
భూములు గృహములు భూషణంబులనెప్పు వేయిరూప్యములైన విలువరాఁ
ధనవంతులైన బాంధవులందు దాక్షిణ్యమనుమాటఁగల నైన వినఁగరాదు.
అన్యవంకజానకులైన బెండిలివేయఁ గలములోఁదలయెత్తి మెలఁగరాదు
అక్కటా ! భువనైకమోహన శివకుసుమ కోమలనవ యావన స్తనకుమా
మణికిపాగు కోలము మర్యాదచేత మగనిఁగూడెడి సాఖ్య మీజగతిలేదు

తేజ్వరు చెంతఁజేరిసాఖ్యములందు తరుణు లఁజూచిన తరుణమందు
క్రుతులొఁబరి హాస మొనర్చెడు కామినీమణులను గనినయపుడు
నీ యని ప్రేమఁబిల్వ యఁబలిఁజేరు వెలదుల నీక్షించువేళలందు
బోలయల్కఁదాల్చిసాధించెడు సారసాక్షులఁగాంచునయమంద
య దుఃఖంబు గడలుకొనఁగ నైవనాయెన్నఁదైన. నేధవునిఁగూ
మనా యని పెక్కిపెక్కి యేడ్చుచుండెడి శ్రీజన్మ మేలజగతి.

మే నేజను, లలితకవిరా కార్యస్థానము.

అగ్రహారము పాలకొండపోస్టు, విశాఖపట్నంబల్లు.

